

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

SAMETOVÁ REVOLUCE A JEJÍ PŘÍČINY A DŮSLEDKY

Autor práce: Iva Čásenská

Studijní obor: Regionální studia

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rudolf Kučera

2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod	5
1 Literární přehled	6
1.1 Významné osobnosti	7
1.2 17. listopad 1939	8
2 Situace Československého státu před Sametovou revolucí	9
2.1 Komunistický režim jako jedna z příčin sametové revoluce	9
2.2 Politická krize	11
2.3 Dopad krize na jednotlivce	21
3 Sametová revoluce	26
3.1 Vzbouření studentů	26
3.2 Průběh sametové revoluce	27
3.3 Změny spojené s listopadovou událostí	30
4 Situace po Sametové revoluci	43
4.1 První dny po sametové revoluci	43
4.2 KSČ po roce 1989	46
4.3 Demokracie u moci	48
4.4 Občanské fórum	53
4.5 Nové období po sametové revoluci	57
Závěr	60
Seznam použité literatury	62
Seznam zkratk	64
Abstrakt	66
Abstract	67

Úvod

Záměrem mé práce je znovu přiblížit listopadové události v roce 1989. Poukázat na příčiny těchto událostí nejen z vnitrostátního hlediska, ale i v širších souvislostech se světovým děním. Má snaha byla chronologicky i politicky řadit jednotlivé události. Kladla jsem důraz na jednotlivé aspekty, které byly spouštěcím mechanismem těchto událostí. Zabývala jsem se i morálním profilem lidí, kteří byli představitelé stávajícího režimu, ale i lidí, kteří utvářeli nové dějiny.

Konceptem mé práce je průřez těchto událostí s odstupem dvaceti let, kdy se nám mohou některé příčiny zdát méně relevantní, než tomu ve skutečnosti bylo. Poukázat na veřejné mínění většiny obyvatel tehdy a nyní. Pokusit se pojmenovat příčiny stále se zvyšující popularity KSČM, nástupkyně bývalé KSČ. Rovněž bych chtěla poukázat na některé filozofické, politické a ekonomické aspekty, které udávaly vývojový směr naší republiky při Sametové revoluci.

Bylo rozdělení naší Československé republiky nevyhnutelné? Byly tyto kroky našich tehdejších vládních představitelů v souladu s celostátním míněním? Na tyto otázky jsem se snažila najít odpověď v souvislostech s tehdejším děním.

1 Literární přehled

1.1 Významné osobnosti

Václav Havel

Český politik a dramatik. V šedesátých letech dramaturg Divadla na Zábradlí. V roce 1967 v projevu na IV. sjezdu svazu spisovatelů kritizoval diskriminaci české a slovenské kultury a občanských svobod komunistickým režimem. Byl spoluzakladatelem a jedním z prvních signatářů a mluvčích Charty 77. V 70. a 80. letech několikrát vězněn. V listopadu 1989 vedoucí osobnost opozice, která jednala s představiteli komunistického režimu. Spoluzakladatel Občanského fóra. V prosinci 1989 po abdikaci G. Husáka byl zvolen prezidentem ČSSR, opakovaně v červenci ČSFR a v únoru 1993 zvolen prezidentem České republiky.

Gustáv Husák

Slovenský politik, účastník Slovenského národního povstání. Po roce 1945 připravoval komunistický převrat na Slovensku likvidováním pozic Demokratické strany. V roce 1950 v rámci vnitrostranické čistky zbaven všech funkcí, v roce 1951 zatčen a obviněn ze slovenského nacionalismu a posléze odsouzen k doživotnímu žaláři. V roce 1963 amnestován a rehabilitován. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 jeden z nejrozhodnějších odpůrců reformního komunismu a čelní představitel normalizačního režimu. Byl generálním tajemníkem ÚV KSČ (ústředního výboru komunistické strany Československa). V roce 1975 se stal prezidentem. V prosinci 1987 odešel z funkce generálního tajemníka, v roce 1989 abdikoval na funkci prezidenta, když těsně před tím jmenoval novou vládu „národního porozumění“.

Michail Sergejevič Gorbačov

Sovětská a ruský politik, v letech 1985 – 91 generální tajemník KSSS, zahájil reformy shora, jejichž heslem se stala perestrojka. Popularitu získal v zahraniční politice, když nechtěně zahájil proces rozpadu a zániku sovětského impéria. Uzavřel četné dohody s USA o snížení zbrojení, souhlasil s opětovným sjednocením Německa v roce 1990. Byl ovšem neúspěšný ve vnitřní politice, pokus o oživení politiky selhal a

svou pozici neuhájil. Srpnový komunistický puč v roce 1991 znamenal jeho politický pád a následně rozpad SSSR.

Josif Visarionovič Stalin

Narozen v roce 1878 a zemřel v roce 1953. Byl sovětský politik a diktátor. Od roku 1989 byl činný v sociálně demokratické straně v Gruzii, stoupenec Lenina. Několikrát byl zatčen a poslán do vyhnanství na Sibiř. Po Leninově smrti obhájil svou funkci vedoucích stranických funkcí díky tomu, že intrikoval a dosazoval do důležitých funkcí své přívržence. Jeho působení v úřadu bylo vládou státního teroru a totální kontroly s pomocí komunistické ideologie. V roce 1927 zahájil socialistickou industrializaci a v roce 1928 kolektivizaci, která se změnila v druhou občanskou válku a skončila plánovaným hladomorem. Zcela zlikvidoval soukromé vlastnictví. Na začátku 30. let navázal kontakty se Západem. Po přepadení SSSR Německem v roce 1941 se obával o další existenci sovětské moci, ale vývoj válečných událostí mu nakonec pomohl k utužení režimu útisku.

Alexander Dubček

Československý politik, od roku 1939 člen Komunistické strany Slovenska. Od roku 1960 tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ). Vůdčí osobnost pražského jara. V roce 1970 vyloučen z KSČ. Do politického života se vrátil v letech 1989, kdy se stal předsedou Federálního shromáždění. Od roku 1992 přední činitel slovenské sociálně demokratické strany. Podlehl následkům zranění po těžké autohavárii.

Ladislav Adamec

Český politik, pracovník aparátu ÚV KSČ. V letech 1987 – 88 předseda české vlády a poté v letech 1988 – 1989 předseda federální vlády. Považován za umírněného reformátora, vedl jednání s Občanským fórem a pokoušel se o kompromis, jeho návrh na novou vládu byla však veřejností odmítnuta.

1.2 17. listopad 1939

Abychom pochopili dějinný sled událostí a prvotní důvod, proč k nim došlo, musíme si připomenout dějiny o něco vzdálenější. A to 17. listopad 1939. Co se tehdy událo a na co je třeba pamatovat.

Někteří současní dějepisci, politici a novináři jistého ražení nás neustále nabádají, že nemáme zapomínat na svou minulost. Podle vzoru svých nedávných normalizačních předchůdců si však přejí, abychom tak činili jen směrem, kterým chtějí oni. A na jiné již vzpomínat nesmíme. Když opravdu vzpomínat, připomeňme si 17. listopad 1989, který vede všechny naše představitele, aby přinášeli na Národní třídu květiny. A to jen tam. Vše začalo 28. října 1939. Tehdy poprvé propukla nevěle lidí žít pod německou nadvládou naplno a Prahu zaplavily masové bouře. Byl při nich postřelen student lékařství Jan Opletal, který na následky zranění 11. listopadu zemřel. Z Albertova mu byl vypraven slavnostní pohřeb, který vedl děkan lékařské fakulty Hájek. Ve Voršilské ulici byl přítom údajně převrácen automobil samotného K. H. Franka, který prý průběh manifestace chtěl sledovat osobně. Nic tak strašného se nestalo, leč Němci z toho udělali pokus o protiněmecký puč. Dne 16. listopadu se naposledy učilo a den na to se již na nárožích Prahy objevily rudé vyhlášky o tom, že české vysoké školy byly na tři roky zavřeny, devět podle Němců hlavních představitelů studentstva bylo v Ruzyni zastřeleno a „větší počet“ účastníků vzat do vazby. Toho dne přepadla německá policie a jednotky SS vysoké školy, podle scénáře o ozbrojeném puči dokonce techniku na Karlově náměstí dobývali jejich příslušníci jako nějakou pevnost, a pozatýkáni byli studenti na kolejích i v soukromí. Během následujících dvou dnů byli studenti převezeni do koncentračního tábora Sachsenhausen (poblíž německého městečka Oranienburg, asi 35 km severně od Berlína, podle něho se také tento koncentrační tábor někdy nazývá). O útrapách zažitých po zatčení a v táboře se zachovala četná svědectví. Odtransportovaných studentů bylo přes 1200. Po několika letech začali být studenti z tábora propouštěni, poslední větší skupina z něj odešla v roce 1943.¹

¹ <http://samotar.vzpomina.cz/1537-17-listopad-1939-co-se-stalo.html>

2 Situace Československého státu před Sametovou revolucí

2.1 Komunistický režim, jako jedna z příčin Sametové revoluce

Komunistický režim, který by nastolen po únoru 1948 měl své základy již ve válečných letech 2. světové války, kdy se blížila porážka nacistického Německa a vítězné mocnosti si vytyčovaly sféry svého budoucího vlivu.

Bohužel naše Československá republika se dostala do pásma Stalinova vlivu a proto únor 1948 byl jen vyvrcholením dřívějších příprav. Naše republika zvyklá od samotných prvopočátků na pluralitní systém, na svobodu slova a jiné vymoženosti demokracie se náhle ocitla v režimu nesvobody, v politickém a právním marastu. Ne všichni naši občané se s tímto stavem dokázali smířit. Někteří se rozhodli opustit naši republiku, jiní se rozhodli s tímto režimem bojovat. Brzy však poznali, že tento boj nemohou vyhrát proti dobře organizované komunistické mašinérii, která veškerý odpor likvidovala ihned v počátcích, neváhala proti odpůrcům režimu použít ty nejhorší metody. Vzorem pro takové postupy jí byla stalinistická KGB, která nejen naši Státní bezpečnosti radila, ale byla zde v naší republice přítomna, aby se zúčastňovala na přípravách plánů likvidace veškeré opozice. Tato dohlížecí složka KGB měla u nás absolutní moc, byla nadřazena nad všechny naše politické představitele, včetně prezidenta republiky. Byla to prodloužená ruka samotného Stalina a mohla se zde dopouštět stejných bezpráví jako doma v Sovětském svazu. Připravovala politické procesy nejen z přímými odpůrci režimu a jejich rodinami, z duchovními, nebo českou inteligencí. Inscenovala procesy i mezi komunisty, jako například se Slánským, nebo Clementisem tak, jak to prováděla i v Sovětském svazu na rozkaz Stalina. Toto byla velice promyšlená taktika od samotného Stalina, který velice dobře pochopil mentalitu člověka. Zjistil, že když člověka jemu podřízeného bude deptat fyzicky i psychicky, bude mu tento jedinec ochoten sloužit ještě oddaněji a věrněji. Nejhorší léta pro protikomunistický odboj byla do roku 1953, kdy Stalin zemřel a Chruščov odhalil jeho „kult osobnosti“. Komunistický režim i u nás však povolil jen nepatrně. Dále umírali neviní lidé, dále bylo mnoho lidí zavíráno do komunistických lágrů, byli nuceni za nepředstavitelných podmínek pracovat v uranových dolech, nebo na jiných životu nebezpečných místech. Tento stav s menšími obměnami trval až do jara 1968, kdy

Pražské jaro mělo přinést uvolnění tvrdého komunistického režimu. Tato euforie však neměla trvat dlouho. Sovětským vládním představitelům v čele s Leonidem Brežněvem tato demokratizace režimu nemohla být po vůli, neboť se obávali rozpadu „Východního bloku“. Za pomoci spojenců z Varšavské smlouvy učinila přítrž všem nadějím, které lid vkládal do Dubčeka, Černíka, Smrkovského a dalších reformních komunistů. Vrátila náš stát zpět do tvrdé totality pod novým komunistickým vedením v čele s Gustávem Husákem. Nastala doba tvrdé normalizace a opětovné persekuce veškeré opozice. Státní hranice se západním světem byla opět neprodyšně uzavřena a pohraniční jednotky neváhaly použít střelných zbraní proti občanům, kteří se pokusili přejít na západ.

Rovněž ekonomická situace byla čím dále složitější. Sortiment zboží vyráběný našimi podniky v režimu státního plánování neodpovídal potřebám občanů. Spotřební zboží bylo nedostatkové a bylo nekvalitní. Lidé neváhali na nábytek, nebo televizor čekat frontu i několik dnů. Stejná situace byla i u osobních automobilů, kde výběr byl velice omezený. Rovněž tropické ovoce bylo k dostání pouze před vánoce a to jen ve velice omezeném množství. Rodiny s více dětmi neměly možnost například z banánového přídělů podělit všechny své děti. Tato situace byla pro všechny občany velice frustrující, zejména proto, když v televizi měli možnost vidět určitou životní úroveň v zemích jako je Rakousko, nebo západní Německo. Starší generace s tímto režimem byla již v celku smířena. Základní suroviny jako mléko a chléb byly k dostání za relativně nižší ceny, což starším lidem vyhovovalo. Ti ani netoužili cestovat a za ta dlouhá léta si odvykli na důstojnější život.

Za to mladá generace se nehodlala s tímto systémem smířit, měla určitě jiné představy o své budoucnosti než jejich rodiče, nebo prarodiče.

Komunistické vedení vidělo stále větší disproporci v potřebách občanů a jejich uspokojování, nemohla však v ekonomicky rozvráceném sektoru národního hospodářství uskutečňovat potřebné změny. K větším projevům nespokojenosti ze strany obyvatelstva nedocházelo hlavně z toho důvodu, že veškeré jen náznaky směřované k vládnoucí garnituře byly ihned zpočátku tvrdě eliminovány Státní bezpečností a ostatními represivními složkami. Byla tvrdě potlačována svoboda slova, shromažďování a všech ostatních demokratických nástrojů.

Jen několik málo odvážlivců si dovolilo rebelovat proti tomuto pořádku, byla to zejména Charta 77 jejímž zakladatelem byl Václav Havel, V. Chramostová a další disidenti. Tito lidé byli vystavováni tvrdé persekuci ze strany Státní bezpečnosti, byli zavíráni. Někteří byli vyhoštěni z naší republiky bez možnosti návratu.

2.2 Politická krize

V průběhu 80. a 90. let minulého století docházelo k obrovskému nárůstu zbrojení ze strany USA. Tento trend vyvrcholil za vlády amerického prezidenta Ronalda Reagana. Ten se rozhodl pro velice ambiciózní projekt - projekt Hvězdných válek. Zadáním tohoto projektu byla snaha eliminovat možnost napadení USA balistickými raketami odpálených ze Sovětského svazu, nebo ze zařízení, které Sovětský svaz vlastnil. Tyto jaderné hlavice měly být zničeny ještě v kosmu a neměly ohrožovat území USA. Tento program byl velice finančně nákladný i pro samotné Spojené státy, natož pak pro ekonomicky slabší Sovětský svaz. Toho tyto závody ve zbrojení velice vyčerpávaly a přes veškerá úsilí nestačil s USA držet krok. Obrovské náklady na zbrojení se v Sovětském svazu začaly promítat do životní úrovně občanů. Stále více obyvatel zde žilo na hranici chudoby.

Po smrti generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Brežněva byla určující snaha Politbyra a čelních vojenských představitelů zachovat staré pořádky. Proto rychle po sobě byli zvoleni osvědčení straničtí funkcionáři Černěnko a Andropov. Zde však sehrál svou úlohu vysoký věk těchto představitelů, jejich rychlá smrt dala podnět k prosazení do čela Sovětského svazu někoho mladšího. Vybrán byl mladý aparátník Michal Gorbačov. Ten si velice rychle uvědomil neudržitelnost současné situace. Ve velice krátké době navázal kontakty se Západem a snažil se o zmírnění závodů ve zbrojení.

Doma se snažil Gorbačov zmírnit systém takzvanou perestrojkou, při které mělo dojít k částečnému uvolnění pro drobné podnikatele a firmy, ale nadále pod vedením KSSS.

Toto uvolnění v SSSR mělo za následek postupné uvolňování situace i v ostatních státech Varšavské smlouvy. Lidé v těchto zemích velice rychle vycítili možnost radikálních politických reforem, hlavně poté, co došlo k pádu Berlínské zdi, k něčemu tak zásadnímu, co málokdo očekával. Vrcholným představitelům komunistické moci ve východním bloku bylo jasné, že tentokrát nastává opravdová změna, změna, která vycházela od největšího ochránce tvrdé totalitní linie, ze Sovětského svazu. Bylo jasné, že jednotlivé komunistické vlády jsou ponechány vlastnímu osudu a že s nastolenou situací se budou muset vypořádat samy.²

To však neznamenovalo, že komunističtí funkcionáři se sami zbaví své moci a dají tak průchod pluralitnímu systému. V naší republice byla situace obdobná jako v ostatních státech východního bloku. I zde existovalo tvrdé jádro v komunistické straně, které se v žádném případě nehodlalo vzdát své moci.

Již dříve došlo na nejvyšších postech ÚV KSČ ke změnám, kdy dříve první muž strany Gustav Husák byl ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ nahrazen Miloušem Jakešem. V listopadových událostech se však ukázalo, že Milouš Jakeš není tím, kdo by mohl KSČ nadále udržet u moci a proto podle některých důkazů StB, která nejlépe věděla v jaké situaci se strana nachází, neudělala vše pro to, aby zabránila demonstracím lidu, které v konečném důsledku vedly k pádu komunismu. Vrcholným představitelem této zpravodajské hry byl generál Lorenc, nejvyšší velitel StB.³

Kde mohlo Jakešovo křídlo ve straně hledat oporu byla armáda. Generál Václavík – ministr Národní obrany a generál Vacek – náčelník generálního štábu. Tito vysoce postavení představitelé československé lidové armády tvrdě prosazovali nasazení armády včetně těžkých zbraní proti demonstrantům i za cenu velkého krve prolití. Byli rozhodnuti současný režim udržet stůj co stůj, bez ohledu na případné následky a bez ohledu na politický vývoj v ostatních státech východního bloku. Byli si dobře vědomi, že jsou podporováni svými nižšími důstojníky, kteří čekali pouze na rozkaz, aby mohli proti demonstrantům tvrdě zasáhnout. Armáda, až na nějaké výjimky byla připravena hájit moc KSČ za každou cenu bez ohledu na pozdější mezinárodní dopad.

² Liberta Vladimír, *Otec totalitarismu*. Praha 1992

³ Diskusní pořad České televize – www.historie.cz

Jako případ smýšlení důstojníků u jednoho útvaru popisuje ve svém deníku v Sametové čítance Filip Wintr.

Sametová revoluce na štábu divize

(Z deníku Filipa Wintra)

Text obsahuje nespisovné výrazy

Je pondělí, 20. listopadu 1989, půl páté odpoledne a já sedím u rádia, na kterém je naladěná oficiální stanice Hvězda. Vysílání se tváří, jako že nic, jako že se nestávkuje na vysokých školách a v divadlech, jako že už čtvrtý den neprobíhají dosud nejrozsáhlejší a nejmohutnější protesty a demonstrace. V duchu myslím na to, co se asi v centru Prahy děje, a čekám až rádio přestane vysílat správné bezpohlavní písničky a začne konečně pravdivě informovat o tom co se děje. Krčím se nad stolem, na kterém píšu, aby mě neviděl nikdo z důstojníků. Trávím tyto dny na místě ze všech snad nejoblíbenějším – na vojně. V jedné místnosti s lampasáky, kteří cítí zánik svého klidného a pohodlného života. Jsou v tuto chvíli nevypočitatelní, mají strach, stojí v hloučku a vzájemně se ujišťují, že se vlastně nic neděje. Ale nezastavitelnost převratu je ve vzduchu, a oni to vědí, i když o tom že to vědí, ještě pochybují. Střídavě si na mne vylévají zlost a střídavě jsou hodný, stal jsem se pro ně jakýmsi představitelem odboje.

Začnu od začátku, tedy spíš chvíli, kdy věci v celém ostbloku v dosti značném pohybu, ale v Československu panovalo ještě velké ticho po pěšině.

Pátek 10. 1. 1989

Mám dobrou vojnu, bydlím v Praze na obyčejné civilní ubytovně, přičemž jsem Pražák. Na práci toho moc nemám, to málo je prostá vojenská úředničina. Vyladil jsem Hlásek. Zachvátilo mne nadšení: mimořádná relace z Berlína, kde lidé volně proudí z jedné strany na druhou. Někde už sami lidé zeď rozebírají, jinde to oficiálně dělá armáda. Nemohl jsem s tím nadšením nečinně sedět sám v místnosti. Nedalo mi to, avšak pro společnou radost jsem měl pouze důstojníky, válející se ve vedlejší místnosti. Vběhl jsem k nim do pokoje. Major Blažený, bývalý důlní elektrikář, dnes cosi jako vojenský nižší úředník, leží na posteli, v ruce pivo, na stole běží přenosná televize. Major Blažený se tiše a sám opíjí skoro každý večer, pak z pravidla buď křičí na vojáky

anebo je usilovně kamarádský – nevím, co z toho je horší. „A Wintr, co chceš?“ Podívá se na mne rozpitýma očima. „Soudruhu majore, v Berlíně už bourají zed’.“ Vykládám mu nadšeně vše co jsem slyšel. „Ty hele, Wintr“ mávne major rukou „to jsou hlouposti, hele já ti povím, já ...“ napije se z lahvičky, je rád, že má s kým mluvit. „Hele já bych je srovnal, hele jeden motostřeleckej prapor.“ Směje se – snad blaženě při této představě. „Jeden motostřeleckej prapor a měli by po ...“ Znovu se napije. „Oni se s tím moc ...“ Usilovně mlčím. „Hele Wintr, ať si tam dělají co chtějí, hele když tam chtějí mít bordel, uvidíš, jo oni si myslej, že pečený holuby ..., nezaměstnaný a tak, jo ...“ řekne major, jedním okem visící na obrazovce. Nediskutuji, ani by to nešlo. Netrpělivě čekám na zprávy ČT z Berlína: Egon prohlásil, že řady komunistů se musejí semknout. ÚV SED bude mít zasedání v pondělí.

Major se na mě vesele směje: „Vidíš ty ..., dyť jsem ti to říkal, že je to Seš nějakej Wintr moc hrr, hele to jsme jednou byli na cvičení a měl přijet nějakej generál, jo a my ti, jo“ Snaží se mi vyprávět po stopadesáté nějakou strašidelnou příhodu, to však já již ovládám, tak pomalu couvám ze dveří a prchám.

Pondělí 13. 11. 1989

Z vojenského útvaru „K“ dnes přijela návštěva, nadporučík Mařák, a mně bylo nařízeno, abych ho jako znalec pražské dopravní stanice, provázel po městě. Jeli jsme vojenským autem. Hovořili jsme o politice, samozřejmě. Privil jsem – mimo jiné, že se těším, až to u nás vezme stejný obrat jako v Maďarsku. Večer nadporučík Mařák odjel zpět k útvaru.

Ještě téhož dne večer telefonuje předseda celostátního výboru KSČ, aby se informoval jakého že to hada si důstojníci v Praze hřejí na svých prsou, který prohlašuje že by chtěl zavádět chaos a anarchii jakou mají Maďaři.

Úterý 14. 11. 1989

Včerejší udání způsobilo, že jsem byl zástupcem pro věci politické, majorem Goretzem definitivně zařazen jako zuřivý opozičník. Major Goretz je takzvaný politruk, který dbá na politickou čistotu vojáků. Je to dobře placené, nemá nic na práci a tak se

do těchto funkcí rekrutují největší ..., jaké lze v ČSLA nalézt. Major Goretz byl těchto vlastností dokonalým příkladem.

Středa 15. 11. 1989

Nemluvili jsme o ničem jiném, než o politickém vývoji v NDR. Jirka přinesl mnoho informací o chystané páteční manifestaci a příležitosti padesátého výročí smrti Jana Opletala.

Čtvrtek 16. 11. 1989

Dopoledne jsem četl Mladou frontu, zde se objevila pozvánka zhruba stejného textu, jaký jsem včera vylepil v tramvaji. V novinách se navíc článek hemžil různými Mě SSM (Městský svaz socialistické mládeže) a UR SSM (Ústřední rada svazu soc. mládeže) podobnými zkratkami o kterých dost dobře nevím, co znamenají, ale přítomnost v nich mne dokáže dokonale znechutit.

Pátek 17. 11. 1989

Večer jsem napjatě poslouchal veškeré dostupné zprávy. První informace potvrzují mé obavy: Na shromáždění promluvil jakýsi tajemník SSM, studenti podpořili proces přestavby a demokracie. Z přímého telefonátu z Prahy se odhaduje počet účastníků na padesát až tisíc. Přináší jistotu, že demonstrace proběhla nikoli v režii SSM, ale že se podařilo na ni promluvit i svobodně. Všechny zprávy však končí konstatováním o zásahu pořádkových sil. Jsem z toho smutný, tím asi zklamali reformy v Československu.

Sobota 18.11. 1989

Ráno u snídani čteme všichni noviny. Je tam napsáno, že pořádkové síly zasáhly, když demonstranti chtěli na Václavák, vykřikující hesla hanobící naše čelní představitele, socialismus a KSČ.

Major Blažený se u snídani nadšeně směje. „Ha ha, tak vysokoškoláci dostali.“ Něco pípnu na znamení slabého odporu. „Ale Wintr, podívej, žádněj si nenechá nic líbit a jestli tam křičeli nějaký protistátní hesla, tak dobře jim tak.“ Směje se na celé kolo. „Ha ha ha, rozumíš, gumoléčbu dostali vysokoškoláci, jo, gumoléčbu dostali. Rozumíš Wintr, gumoléčbu obuškem.“

Major Goretz přichází později a hned radostně ke mně: „Tak co renegáte!? Si mysleli, si mysleli že budou vykřikovat protistátní hesla co?!“ Uchechtává se: „No boha to teda je. Vysokoškoláci jedni ...Hele ty podívej, co se děje v NDR, to je v pořádku, to je jejich vnitřní věc. Ale aby nějaký studenti běhali po ulici, jo, tak to ne. Hele, já totiž vím, čím to je, že máme takovou inteligenci jako jsi ty, s takovýma názorama. Ty jsi totiž ztratil spojení s lidem, jo. Já jsem hele taky jako inteligence, ale rodiče jsou dělníci a já vím co chce dělnická třída! Ale takový binec , jako je v Maďarsku, to teda ne!“ Dokázal jsem mlčet.

Neděle 19. 11. 1989

Vracel jsem se na ubytovnu, s rozjásaným pocitem, nadšený z toho vývoje, se strachem kdesi vzadu ve vědomí o koncích toho – říkejme tomu povstání.

Pondělí 20. 11. 1989

Euforii jsem krotil co to šlo, ale nešlo to. Důstojníci byly zmatení – tohle se mi přestává líbit, Karle, takhle to začínalo také v osmašedesátém. Major Goretz zůstává pevný: „Já bych je střílel ...“

Major Blažený se dokázal rozčílit: „Vždyť to jsou spratkové a dělníci se jich nezastanou. Jsou líný jako vši, v tom to je. Totiž já ti řeknu čím to je, ty herci mají už tolik prachů, že nevědí co rouny dělat. Já bych je poslal pracovat a bylo by.“

Pak se jejich vztek obrátí proti mně. Začnou na mně řvát oba najednou: Ty už mě opravdu ...názory hloupý ... co si myslíš?“ Jako teď častěji, úplně fyzicky cítím, jak se nadšení ve mně mění ve smutek, strach a beznaději.

Úterý 21. 11. 1989

V podvečer se rozkřikne zpráva, že okolo naší ubytovny jedou tanky a obrněné transportéry směrem do centra. Major Goretz se neudrží, zavýskne a tleskne do dlaní. Poprvé ho vidím zářit radostí. „Je to tady, je to tady.“ Major Blažený je také rád: „A teď vypukne maso, teď budou koukat.“ Večer je vyhlášen absolutní zákaz vyhlášení, nesmí ani ven před ubytovnu ani na nákup.

Středa 22. 11. 1989

Sehnal jsem noviny, Svobodné slovo. Do kanceláře vešel major Goretz. S masochistickou libostí jsem mu noviny předhodil. Čtvrt hodiny mlčky četl. Pak přišel výbuch, v intenzitě, kterou jsem u něj ještě nezažil. Začal Svobodné slovo trhat a mačkat. Musel jsem mu ho vytrhnout. „Vy všichni jste zrádci, vy jste akorát zradili, to je to!!!“ Uprchl jsem z místnosti. Báł jsem se, že se na mně vrhne. Odpoledne odjel major Goretz na shromáždění politických pracovníků ČSLA. Vrátil se uklidněn. Všichni požadují tvrdý zásah.. Všichni se shodují v tom, že je třeba okamžitě použít síly. Takto také budou informovat Ministerstvo národní obrany.

Čtvrtek 23. 11. 1989

Dnes vypukla mezi důstojníky ještě větší panika. Ráno totiž telefonovala manželka majora Blaženého. Vyprávěla mu příhodu: Při nákupu v konzumu jí řekla neznámá paní: „Na toho vašeho už taky brzy dojde.“ Major Blažený uklidnil ženu a poté šel do hloučku uklidnit sebe.

Pátek 24. 11. 1989

Od rána do večera všichni o ničem jiném než o povstání nemluvíme. Večer rádio oznamuje výsledek zasedání ÚV KSČ. Jakeš a celé takzvané politbyro odstupuje. Zvolen byl jakýsi Urbánek. Kdo je v předsednictvu volen s Urbánkem nevíme.

Sobota 25. 11. 1989

Vracíme se ve chvíli kdy naši vojáci odjíždějí se služebním autem. Ještě narychlo namalujeme vlajku a nápis na vnitřní okénko auta - „Jsme s vámi.“

Večer přichází konečně katastrofa: Jsem zavolán do místnosti v které na mě čekají: Jeden plukovník, jeden major a Goretz. „Proč jste nalepil tu vlajku do auta? Co to má znamenat – Jsme s vámi? Kdo je s kým? Jaké jsou vaše názory? Mluvte!“ Dívám se zarytě do země, mlčím. „Co si myslíte, nějaký Havlové a Dubčekové ... Co vůbec víte, kolik vím bylo? Proč se neřídíte projevem soudruha ministra? A my vás prohlédli, my víme že zde mezi vojáky jste ohniskem zločinných názorů!“ Pak vyslechnu ortel: Jsem odeslán zpět k útvaru.⁴

⁴ Redakce Iniciál –Bajgar Radek, Kovarčíková Anna, Křivánek Vladimír, Macurová Naděžda, Sametová čítanka. 1990, s. 14

V pátek 24. listopadu ráno se koná u náčelníka generálního štábu porada s pracovníky federálního ministerstva vnitra. Scházejí se generálové Miroslav Vacek, Karel Ducháček, Josef Vincenc a Florián Rygál, za vnitro náměstek Lorenc, plukovníci Vykypl a Šmíd, který odpovídá za akci Norbert. Zatímco ze strany FMV panuje určitá opatrnost, armádní složky jsou připraveny zasáhnout uvedla komise FS. Je určen velitel jednotek zasahujících v Praze – generálporučík Rygál.

Příprava k akci Zásah pokračuje. Ve dvanáct hodin prověřuje Vacek telefonem u velitele 1. tankové divize ve Slaném plukovníka Zdeňka Zbytky, jestli je 2. pluk z Rakovníka připraven k výjezdu.

Velitel Západního vojenského okruhu generál Mojmír Zachariáš dává rozkaz velitelům jednotlivých útvarů: Vyčleňte síly a prostředky k zásahu proti civilnímu obyvatelstvu. Naproti tomu jiní vysocí důstojníci, jako třeba velitel českobudějovické divize plukovník Michal Miřka, nesouhlasí: Nedopustím, aby mé jednotky šly proti lidem!

V případě, že zasáhne armáda, uskuteční se akce Norbert v omezeném rozsahu. StB internuje pouze „odpůrce socialistického zřízení“.

Velitelé 1. a 4. armády nařizují kontrolu vybraných sil k akci Zásah. Ve třináct hodin oznamuje náčelník generálního štábu Miroslav Vacek ministru Václavíkovi: Armáda připravena! Od vydání rozkazu můžeme během šesti hodin zasáhnout. Také skupina, která má převzít rozhlasové a televizní vysílače, čeká.

Zprávy o tajných přípravách vojska proskočily na veřejnost. I když všichni soudní lidé věří, že Československo není Čína anebo Gruzie, vědí, že dosud není dobojováno. Co když se generálové opravdu zblázní a pošlou na nás tanky? A co udělají základáci, když jim to jejich velitelé nařídí?

Nakonec se generálové zalekli vlastní odvahy. Vládní úředníci a pracovníci aparátu KSČ, kteří viděli o něco dál, je upozorňovali, že by tím nic nevyřešili. Československo by bylo rázem izolováno nejen od Západu, ale i od Východu – třetí den po vojenském puči by se musely začít prodávat potraviny na příděl.

Ostatně Moskva by takové střetnutí zřejmě vůbec nedopustila. Gorbačov nemůže riskovat své tolik vytoužené setkání s novým americkým prezidentem Bushem.

O postupu československého komunistického vedení byl Washington zřejmě průběžně informován, protože jeden z vlivných členů ÚV KSČ údajně patřil mezi agenty CIA. V těchto chaotických dnech mohl prodávat zprávy bez obav i několikrát denně přímo pracovníkům velvyslanectví anebo svým spojům. Patrně se aktivizovali také někteří další západní vyzvědači na ústředních úřadech.

Ovšem Západ do tohoto dění nijak nezasahoval, pouze je sledoval. Tohle hnutí bylo naprosto spontánní žádný, podnět nepotřebovalo, odvíjelo se samo.

Kreml měl informace od svého velvyslanectví, které zřejmě nebyly přesné. Kromě toho dostával mnohem přesnější zprávy od agentů tajných služeb KGB a vojenské GRU usazených v Praze, rovněž od sovětských novinářů, kteří se znali s pracovníky stranického a vládního aparátu. To mi potvrdil bývalý Gorbačovův poradce pro střední Evropu Georgij Šachnazarov.

Známa šedá eminence Evžen Erban volá Věnka Šilhána: Rád bych se s tebou sešel. Šilhána zvolil mimořádný XIV. sjezd KSČ v srpnu 1968 za Dubčekova zástupce, dokud se první tajemník nevrátí ze sovětské internace. Později ho z KSČ vyhodili a nyní patří mezi vedoucí činitele Obrody.

Erban přiváží Šilhána do své vily: Byl bys ochoten se setkat se Štrougalem? Šilhán souhlasí.

Za hodinu přijíždí bývalý premiér: Měla by Obroda námitky proti tomu, kdybych se novým generálním tajemníkem ÚV KSČ stal já?

Co k tomu může Šilhán říct? Za dané situace by byl Štrougalův návrat určitým východiskem.

Konzervativci v sekretariátu ÚV KSČ se nevzdávají. Krajským a okresním tajemníkům KSČ odesílají tajný pokyn: Situaci vzniklou dne 17. listopadu 1989 se přes

pečlivou přípravu a zapojení 769 tajných spolupracovníků do akce mezi studenty nepodařilo zvládnout. Soudruh Gorbačov nám dal ještě na srozuměnou, že se rok 1968 nebude opakovat. Proto je třeba Občanské fórum infiltrovat našimi lidmi, musíme se snažit zhoršovat hospodářskou situaci, příslušníci StB vypracují nebo vyhledají dezinformační podklady o lidech straně nepřátelských a o jejich spolupráci se státní mocí.....

V pátek 24. listopadu se schází v deset hodin ve Veleslavíně, v budově ústředí stranické školy, plénum ÚV KSČ. Jakeš manévruje – mluví o hledání cesty a o chybách, kterých se KSČ dopustila, o nedocení vývoje v sousedních zemích, ale také o „protisocialistické aktivitě určitých společenských skupin“.

Generál Václavík se snaží získat souhlas k ozbrojenému zásahu. Ale nemá úspěch. O novém, ještě krvavějším masakru než byl minulý pátek, nikdo neuvažuje. Komunističtí hodnostáři teď bojují o moc – o nejvyšší funkce. Všichni diskutují, jako by měli obyvatele země pořád ještě v hrsti.

ÚV KSČ nepočítá s použitím ozbrojených sil. Přesto vedení armády ponechává jednotky vyčleněné pro akci Zásah v pohotovosti.⁵

Jen možná shodou šťastných náhod, nebo strachu těch, kteří o tom mohli rozhodnout nedošlo k tragédii, ke zbytečné ztrátě lidských životů. Po dlouhotrvajících poradách v předsednictvu ÚV KSČ jen o vlásek prošel názor „nezasahovat silou“, ponechat dění volný průběh.

V zápětí po těchto událostech podalo Jakešovo křídlo demisi, sám Jakeš byl nahrazen jakoby umírněnějším představitelem KSČ, doposud neznámým Urbánkem, který měl za úkol otupit nástup revoluce příslibem určitého uvolnění politiky KSČ, tak aby se stala akceptovatelná pro občany našeho státu.

⁵ Pacner Karel, *Osudové okamžiky Československa*. Praha, 1997, s. 393

Předsedou vlády byl zvolen Adamec, který měl být rovněž chápán jako reformní komunist. Toto vše se ukázalo jako krajně nedostatečné. Lid už měl jiné představy o své budoucnosti.⁶

2.3 Dopad krize na jednotlivce

Disidenti

Nevelká část občanů se nesmířila s okupačním režimem. Vědomě odmítla akceptovat vyžadovaný způsob chování. Dodržovali zákony, právní normy, ale nepřijali běžné a oficiální morální normy, „vzory chování“. Různými způsoby – většinou dopisy různým činovníkům a institucím – protestovali proti politice, praktikám normalizačního systému. Tito občané se později označovali jako disidenti. Pojem disident by bylo možno vyjádřit slovem vyděděnec, vysídlenec ze společnosti. Nikoli ve smyslu bezdomovec, který pasivně přijímá svůj úděl na dně či okraji společnosti, ale naopak svým postojem, způsobem života i jednáním aktivně demonstruje svůj nesouhlas s uspořádáním světa, společnosti, politického systému, v němž musí žít. Za své postoje byli disidenti režimem diskriminováni. Směli být zaměstnáni jen v profesích špatně placených a kde neměli kontakt s veřejností. Mnozí byli pod různými záminkami vězněni, aspoň čas od času na 48 hodin zajišťovací vazby, pravidelně byli předvoláváni k výslechům, při nichž – řečeno slovy známého spisovatele – se vyšetřovatelé ptali na věci „po kterých jim ... bylo“.

Šedá zóna

Pro nejpočetnější skupinu se vžilo označení šedá zóna. Je to pojem velice široký, obtížně stratifikovatelný. Zahrnuje celou škálu postojů (vzoru chování) bez přesného rozhraničení. Šedou zónu tvořili občané, kteří svým postojem přistoupili na modus vivendi, způsob soužití s režimem na základě mlčenlivé dohody, nikde nesepsané a ani nikým nevyřčené, jakési společenské smlouvy. Její podstata spočívala v tom, že občan se smí společensky angažovat v některé povolené organizaci, složce

⁶ Ravik Slavomír – *Kronika polistopadového vývoje*. Praha, 2006

Národní fronty včetně některé pokorné politické strany, v ROH, v SSM, ve sportovní či turistické organizaci či v jiných spolcích), ale nebude se vměšovat do veřejného života žádným nekonformním způsobem. Za to se mu poskytuje větší volnost v osobním životě. Televize mu poskytuje programy více zábavné než ideologicky stupidní. Průmysl mu občas poskytuje potřebný materiál na zvelebení chaty či chalupy – dokonce (když odstojí dlouhou frontu nebo dá příslušný úplatek) i na stavbu rodinného domku. Dostupným ideálem se stalo auto.

Společným jmenovatelem a charakteristickým rysem šedé zóny byla nespokojenost s normalizačním režimem, ale zároveň pasivní smíření s reálnou situací. Škála té šedi měla desítky odstínů. Od mlčení či kritiky jen „doma pod peřinou“ až po nezávazné, co možná bezrizikové kontakty s disidenty, případné čtení či dokonce rozšiřování takřečeného samizdatu. (Slovo samizdat je odvozeno od ruského samoizdatělstvo – ve smyslu „vydáno vlastním nákladem“. Užívalo se pro nelegální tiskoviny, většinou strojopisy, které autor nebo jeho přátelé rozmnožovali a rozšiřovali tajně.)

Občané

Poměrně malá část obyvatel Československé socialistické republiky si zachovala svou občanskou důstojnost. I když z mnoha pochopitelných důvodů, například s ohledem na životní perspektivu svých dětí, nemohli vystoupit otevřeně, přece jen někteří alespoň nepodepisovali různé anticharty a jiné servilní proklamace, nedokazovali svou loajálnost v prvomájových průvodech či ve frašce zvané volby. Četní mladí nadějní lidé odmítali nabízené členství v KSČ, i když si tím více či méně uzavírali kariérní vzestup. Byla to sice všední, ale úctyhodná statečnost, již neprokázali ani někteří budoucí ministři polistopadových vlád. Zdá se, že nejen bojovníků proti komunismu, ale i občanů dbalých své cti bylo víc v časech normalizace, než po listopadu 1989.

Charta 77

Na sklonku roku 1976 243 občanů podepsalo dokument koncipovaný dramatiky P. Kohoutem a V. Havlem. Vešel do povědomí veřejnosti jako Charta 77. Text Charty byl velmi umírněný. Žádal pouze, aby vláda ČSSR dodržovala zákon č. 120 SB. z roku 1976, který mezi československé právní normy zařadil dohody o lidských právech, které hlavy řady států přijaly roku 1975 v Helsinkách na konferenci o spolupráci a bezpečnosti v Evropě.

Roku 1975 se sešla ve Finsku, v Helsinkách mezinárodní konference, která jednala o podmínkách či předpokladech zajištění bezpečnosti a vzájemné spolupráci evropských zemí. Jednala mimo jiné také o dodržování občanských práv ve všech účastnických zemích, což se zejména týkalo zemí v sovětské sféře vlivu. Soubor těchto problémů se označoval jako „třetí koš“. Závěrečné Prohlášení zavazovalo zúčastněné země, že budou základní občanská práva respektovat, a že příslušné pasáže helsinských dohod vtělí i do svého právního řádu. Tento závazek splnila, v domnění, že na tom tak příliš nezáleží, i Československá socialistická republika a to ve Sbírce zákonů ČSSR pod číslem 120/1976.

Mezinárodně uznané a v Československu jako právní norma kodifikované principy využila skupina disidentů k tomu, aby normalizační režim vzala za slovo a přiměla jej k dodržení vlastních zákonů. To bylo smyslem proklamace známé jako Charta 77, který požadoval fakticky pouze to, aby v ČSSR byla dodržována občanská práva oficiálně zakotvená ve Sbírce zákonů.

Mimo jiné:

- svobodu projevu a svobodu od strachu, že vyslovení vlastního názoru znamená ztrátu zaměstnání a další diskriminace,
- aby nikomu nebylo upíráno právo na vzdělání,
- aby byla zaručena svoboda náboženského vyznání,
- právo zakládat odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávku,
- právo občana svobodně opustit svou zemi.

Charta také uváděla, že občanská práva a svobody občanů jsou porušovány odposlechem telefonů, zadržováním a kontrolou poštovních zásilek, osobním sledováním, osobními a domovními prohlídkami i řadou jiných nezákonných aktů.

Charta – praví se dále v prohlášení – není základnou k opoziční politické činnosti, ... není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství.

Těžký úděl oficiálních mluvčích vzali na svá bedra filozof Jan Patočka, dramatik Václav Havel a politik, exministr ČSSR, Jiří S. Hájek.

Komunistické sdělovací prostředky rozpoutaly vzápětí proti Chartě hysterickou kampaň. Režim dokázal zorganizovat protiakci, kdy se zdánlivě všecken lid od chartistů odvrátil. Začalo to 12. ledna článkem v Rudém právu „Samozvanci a ztroskotanci“. Následovalo hromadné odsuzování samozvanců ve všech sdělovacích prostředcích i na různých schůzích a shromážděních. Svá prohlášení vydaly všechny takzvané složky tehdejší Národní fronty – od loutkových politických stran až po tělovýchovné organizace, včetně údajných představitelů církví katolické, evangelické i židovské náboženské obce. K absurdním prohlášením byli donuceni (uvolili se) četní národní umělci, mistři sportu, renomovaní vědci i kabaretní komici ... Kampaň vyvrcholila „Manifestací jednoty umělců s politikou komunistické strany“ v Národním divadle 28. ledna 1977. Hlediště zaplnila kulturní elita národa. Spisovatelé, architekti, výtvarníci a především herci. Jednomyslně a bez odporu schválili a podepsali odsuzující „Provolání československých výborů uměleckých svazů“. A před televizními kamerami tím vyjádřili svou svoji vůli o „nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru“. Většina z nich usedla na tuto scénu hanby buď pod pohrůžkou, že jinak zmizí z kulturního života anebo – pokud už byli na indexu nežádoucích – za slib – že se budou smět vrátit mezi „povolené“. Absurdnost celé kampaně spočívala navíc tom, že text Charty nebyl tehdy nikde oficiálně zveřejněn. Ti, kteří Chartu museli veřejně odsoudit, její text nesměli znát. Režim požadoval absolutní morální kapitulaci svých poddaných. Charta, odvážné gesto několika stovek statečných, vlila špetku naděje do duší tisíců lidí deptaných a zmořených normalizačním režimem. Ale v „prvním kole“ to byla zároveň nahrávka vládnoucí vrstvě, která dokázala velice

úspěšně do protivníkovy pole „smečovat“, donutit tisíce občanů ČSSR, aby se zřekli své vlastní důstojnosti.⁷

⁷ Měchýř Jan: *Velký převrat či snad revoluce sametová?*. Praha, 1999, s. 46

3 Sametová revoluce

3. 1 Vzbouření studentů

Demonstrace vysokoškoláků, studentů středních škol, učňovské mládeže a některých dospělých lidí na Národní třídě v Praze k padesátiletému výročí tvrdého zásahu německých okupačních sil proti české inteligenci, zejména studentům. Tato demonstrace se konala 17. listopadu v roce 1989. Zúčastněná mládež při této příležitosti dávala najevo velice mírnou formou určitý nesouhlas s politikou v Československu. Účastníci shromáždění neměli v úmyslu se fyzicky střetnout s policií, která se snažila průvodu přehradit cestu. Proti bezbranným studentům byl postaven Pohotovostní pluk SNB, který svými plexisklovými štíty měl postup zastavit. Na důkaz mírumilovného jednání dívky z řad studentů těmto příslušníkům dávaly květiny za štíty. Ti je však nekompromisně odhazovali a tento důkaz smírného jednání odmítali. Studenti si dokonce lehali na zem, aby uniformám ukázali, že nemají nepřátelské úmysly.

Večer v osm hodin čtyřicet pět minut se ing. Štěpán, předseda pražské organizace KSČ, dožaduje na nejvyšších funkcích správy SNB energického postupu proti demonstrantům, kteří narušují veřejný pořádek a brání veřejné dopravě. Tento požadavek však u velících důstojníků SNB nenachází patřičnou odezvu, respektují svého velitele generála Lorence, který nařídil nezasahovat. Štěpán poté volá generálnímu tajemníku KSČ Jakešovi, který v té době cestoval na Orlík.

Zástupce náčelníka SNB plukovník Bytčánek požadoval na svých podřízených jmenovitě na podplukovníku Michalu Danišovičovi, aby průvod zadržel na nábřeží. Ten však neměl dostatek lidí, proto průvod mohl dojít až na Národní třídu ke skleněné budově nakladatelství Albatros. Bytčánek přesunul z Karlova náměstí dvě roty Pohotovostního pluku. Tito muži přišli do služby pouze před dvěma měsíci a doposud se nezúčastnili žádných jiných demonstrací. Velitel se domníval, že budou mít menší sklon k násilí než starší frekventanti..

Mezi tím se štáb domlouvá s majorem Roubalem, jehož stočlenná pořádková jednotka stojí u Národního divadla. V době od 19.27 hodin do 19.36 hodin zachytilo monitorovací středisko Krajské správy SNB tento dialog: „Okamžitě vystup za davem. Pomalu bez zákroku, zatlačit je co nejdále k ulici Spálená. Nedovolit, aby se dav dostal zpátky na Nábřeží. Je potřeba ho tam uzavřít“.

3.2 Průběh Sametové revoluce

V zadní straně Národního divadla postupují řady policistů se štíty a pendreky, doprovázejí je obrněné transportéry se zábranami. Snahou bylo nedopustit, aby se lidé dostali na Václavské náměstí. V sedm hodin a čtyřicet minut přichází další rozkaz a to aby byla uzavřena i Mikulandská ulice. Lidé mohou procházet jediné přes Houbalův kordon, ale až po kontrole osobních dokladů – to však bylo velmi těžko proveditelné. Nastává situace, kdy se demonstranti nacházejí uprostřed policejního kordonu. Velitelské špičky SNB nyní řeší, jak postupovat. Telefonický rozhovor mezi Karlem Novákem, tehdejším náměstkem českého ministra vnitra, a Danišovičem, v němž Novák Danišoviče navádí, aby vytahovali z davu demonstrantů iniciátory a výtržníky. Tento návrh nadřízeného byl výjimečný v tom, že dával možnost podplukovníkovi Danišovičovi k určitému zásahu proti demonstrantům.

Postupem času bylo zjištěno, že rozkazy velitelství směřovaly k zadržení demonstrantů na Národní třídě. Jednotky SNB neměly postupovat dál, ale naopak se stahovat, měly demonstranty „vygumovat“. To byla již předzvěst něčeho neobvyklého, co dávalo tušit, že se něco chystá. Ozbrojenci měli obavy z údajného agresivního chování davu, dále ještě selhává spojení mezi Národní třídou a štábem. V osm hodin čtyřicet pět minut opět Štěpán volá Bytčánka, aby okamžitě zasáhl všemi prostředky. Ten však znovu odmítá, neboť jeho nadřízeným je generál Lorenc, který vydal opačný rozkaz. V osm hodin osmnáct minut dává major Houbal rozkaz, aby příslušníci SNB přestali pouštět demonstranty, kteří chtějí odejít. Od této chvíle nikdo nesměl dovnitř, ani ven. Situace se jevila hrozivě, nepomáhala ani Státní hymna, kterou demonstranti zpívali.

Osm hodin devatenáct minut jedna ze záloh kordonu oznámila štábu, že je napadli demonstranti. Šlo o nadnesenou informaci, neboť v této vypjaté atmosféře se vše jevilo poněkud jinak. Jednalo se pouze o pár studentů, kteří se pokoušeli prodrat kordonem pryč. Kordon u obchodního domu Máj začal postupovat a stlačovat dav demonstrantů a to bez rozkazů z centrály. Příslušníci VB napadli demonstranty, zahraničním novinářům rozbíjeli kamery.

Kolem půl deváté začalo zasahovat komando federálního ministerstva vnitra v červených baretech spolu s několika důstojníky pražské StB. Kordon od Národního divadla se dostal až do podloubí Kaňkova domu. Zde příslušníci SNB vytvářejí uličky v nichž demonstranty ženou obušky. Brutálnost zákroku může být vysvětlována velkou antipatií příslušníků SNB k demonstrantům. Svou averzi k demonstrantům zde přímo na místě dali vysocí funkcionáři SNB plukovník Bečvář, zástupce náčelníka pražské správy SNB a major René Springer z druhé správy StB. Tento třesk je u konce kolem deváté hodiny. Lidé jsou otřeseni, v této chvíli nebylo jasné, nepřišel-li někdo o život.

Okolo deváté hodiny dostávají příslušníci SNB pokyn, aby rozehnali i přihlížející občany v okolí. Rozkaz byl proveden s velkou chutí a brutalitou. Zbiti byli i pokojní občané u Národního divadla, před Laternou magikou a na schodech metra u centra Máj. Někteří demonstranti byli zadrženi a odvečeni na blízkou stanici VB. Z Národní třídy odvážely sanitky zraněné, mnoho zraněných bylo nuceno lékařskou pomoc vyhledat samo.

V podvečer se dvacet tisíc lidí sešlo v areálu Univerzity Karlovy na Albrechtově. Skandovali hesla proti komunistům. Poté zamířili na Vyšehrad k hrobům Karla Hynka Máchy, Karla Čapka a zakladatele českého skautingu Antonína B. Svojsíka. Odtud odešla část mladých směrem do centra směrem do Opletalovy ulice. Přes Karlovo náměstí je SNB nepustila. Průvod pokračoval dál po nábřeží, odbočil na Národní třídu. V místě, kde se křižují ulice Spálená a Na Perštýně se demonstranti dostali do pasti.

Federální ministr vnitra František Kincl odletěl za rodinou do Ostravy. Zastupoval ho první náměstek a velitel státní bezpečnosti Alois Lorenc. Když mu náčelník kontrarozvědky StB Karel Vykypěl oznámil, že na Vyšehradě lidé křičí

protistátní hesla, zavolal Milouši Jakešovi a Ladislavu Adamcovi. Podle jeho názoru se nesmělo zasáhnout. Oba politici souhlasili. Až demonstranti zamíří do Opletalovy ulice, ať je tam pustí. Mezi účastníky demonstrace a příslušníky Bezpečnosti se šířila fáma, že na Národní třídě byli lidé nejen těžce zraněni, ale i ubiti k smrti. StB to prověřuje, avšak žádné zprávy od důstojníků ani z nemocnice toto nepotvrzují.

V sobotu v pět hodin dvacet dva minut oznamuje francouzská agentura AFP světu, že podle neověřených informací studentů přišly o život dvě dívky a dva chlapci. Zřejmě to zjistil z odposlechu telefonů mezi disidenty Václavem Bendou a Petrem Uhlem. Studenti považovali zprávu za věrohodnou.

Okolo deváté hodiny večer přijíždějí příslušníci VB ke dvěma studentům – oba se jmenují stejně, Martin Šmíd. Jeden bydlí v Písecké ulici v Praze a druhý v Berouně. Ptají se na jejich zdravotní stav – ten je u obou studentů dobrý. V devět hodin čtyřicet pět minut dálkopisuje novinář do londýnské centrály: Ano, bezpečností síly v pátek zabily na Národní třídě studenta Martina Šmída z Matematicko – fyzikální fakulty (MFF). Před půlnocí vysílá Londýn oznámení Reuters. V zápětí volá Benda (jeho syn studuje též MFF) Uhla: silně o tom pochybujeme...

V noci nařizuje Lorenc Vykypělovi, že StB nesmí do situace zasáhnout. Jakékoliv zatčení by mohlo vyvolat střetnutí mezi Bezpečností a civilisty, přitom by se konfrontace jen stupňovala. Druhý den dopoledne studenti MFF ověřují podle seznamu své kolegy. Uhl upozorňuje, že informaci o smrti neměla agentura ověřenou a zdá se, že informace nebyla pravdivá. Okolo čtvrté hodiny StB Uhla zatýká. To byla výjimka, kterou Lorenc povolil, neboť šířil poplašnou zprávu. Po výsledku je Uhl odvezen do Ruzyňské věznice.

Ústředním místem dění po incidentu na Národní třídě se stává Činoherní klub. Hlediště je plné. Kromě návštěvníků se vstupenkami jsou zde přítomni disidenti, zástupci různých neformálních organizací i některých politických stran, včetně komunistické. Přítomny jsou i kamery západních televizí. Půl hodiny trvá, než si účastníci zvolí pracovní představenstvo. Poté Václav Havel čte připravený návrh rezoluce s požadavky vůči vládě. Následuje diskuze. Když někteří účastníci zjistí, že se

ocitli na protistátním shromáždění, urychleně mizí. Debatuje se o cílech rezoluce. Část řečníků prosazuje: Nejdříve musí vláda KSČ splnit co požadujeme a až poté se uvidí.

Druzí vycházejí z polských zkušeností. Navrhují o jednotlivých bodech s nimi jednat. Nakonec převažuje hlas umírněných: Jsou to požadavky na diskusi u kulatého stolu. V televizi mimořádně vystupuje předseda české vlády František Pitra. Mluví o nezbytnosti zachovat pořádek a dál budovat socialismus.

Umělci, spisovatelé, vědci a mnozí další se sešli také v Bratislavě. V městské galerii na Dostojevského ulici se domluvili na vzniku občanského hnutí, které později nazvali Veřejnost proti násilí (VPN). Zatím co základem Občanského fóra byla Charta 77, VPN založili především autoři ekologické studie Bratislava nahlas, katoličtí disidenti a někteří bývalí komunisté vyloučení po roce 1968. V Košicích a některých dalších slovenských městech se vytvářelo rovněž OF, ale poté je na nátlak z Bratislavy přejmenovali na VPN.⁸

3.3 Změny spojené s listopadovou událostí

Hektický průběh listopadových událostí dospěl do stádia, kdy bylo ukončeno bourání starého již přežitého řádu a bylo možno nastolit něco nového, něco smysluplného.

Jednotná síla, která dokázala svrhnout něco velmi trvanlivého a zaběhlého, nyní stojí před novým úkolem – něco vybudovat. V demokratickém režimu už to není tak snadné jako v direktivní ideologii, kdy se jednoduše věci nařídí a jejich plnění může být uplatňováno i násilnou cestou.

Demokracie a pluralita je docela něco odlišného, něco ne zrovna lehkého, chceme-li uplatnit nějaký politický záměr. Zde je nutné počítat s mnohdy protichůdnými názory, názorovými proudy, odlišností v myšlení, nepochopením

⁸ Pacner Karel, *Odudové okamžiky Československa*. Praha, 1997, str. 385

situace, až po určitý protekcionismus, partikulární zájmy, až po splátku určitého dluhu.

Prvořadým úkolem po listopadových událostech bylo zvolení nového prezidenta demokratickou cestou. Vybrat vhodného kandidáta, který by vyhovoval všem skupinám rozhodně není lehké. Nový kandidát na prezidenta musí dokázat národ ztlumit a ne jej rozdělit, což by mohlo vést k politické nestabilitě, ne-li ještě k něčemu daleko horšímu.

Nový prezident musí být nejen populární osobnost, musí být rovněž obratný politik, který dokáže odhadnout názory a mínění většiny, dokáže však i přijatelným způsobem vycházet i se svými odpůrci. Schopný politik dokáže sám ovlivnit, nebo se nechat ovlivnit nastolenou dobou buď ve svůj prospěch, nebo ve prospěch většiny. Za příklad můžeme uvést odstupující hlavu státu – prezidenta Československé socialistické republiky Gustáva Husáka.

Ještě když byl prezidentem demokrat Beneš, na podzim 1947 zorganizoval Husák, tehdy jako předseda Sboru pověřenců – což byl orgán, který měl na Slovensku pravomoc regionální vlády – komunistický puč. V únoru 1948 nastolil na Slovensku totalitní režim a přispěl tak k tomu, že Gotwaldův nástup k absolutní moci v Praze se mohl jevit jako ústavní řešení pouhé vládní krize. Gotwald jako prezident se mu odvděčil tím, že ho nechal uvěznit a odsoudit na doživotí jako buržoazního nacionalistu, nepřítele Sovětského svazu a socialismu. Další prezident Zápotocký ponechal Husáka ve vězení, ačkoli věděl, že obvinění je nepodložené. Rovněž tak váhal s jeho osvobozením (amnestie 1960) a rehabilitací (až 1963) i prezident Novotný. V očích Slováků se tak stal Husák národním mučedníkem – a to i v očích demokratů, jak zde na jiném místě dokládá informace o jeho pohřbu v roce 1991. Jaro roku 1968 vyneslo Husáka do funkce náměstka předsedy vlády a mezi představitele takzvaného obrodného procesu a domnělé demokratizace. Tehdy využil své popularity a měl lví podíl na sesazení Antonína Novotného z funkce prezidenta, do níž nastoupil Ludvík Svoboda.

Nejvýznamnější politickou funkci získal Husák 17. dubna 1969, když se po Alexandru Dubčekovi stal generálním tajemníkem Komunistické strany Československa. Tím se nespokojil. Když v boji uvnitř vedení KSČ získal podporu

„Moskvy“, prosadil, aby byl „ze zdravotních důvodů“ prezident Ludvík Svoboda „uvolněn“, a stal se i prezidentem Československé socialistické republiky. Byla to tehdy funkce jen formální, ale představovala prestižní vrchol. Na podzim 1987, když ve vedení strany zvítězilo nejkonzervativnější a současně zcela neschopné křídlo „normalizátorů“, byl nahrazen ve funkci generálního tajemníka KSČ Miloušem Jakešem. (Jakeš byl hlavním organizátorem očisty strany od pravicových oportunistů při počátcích již míněné normalizace.) Husákovi zůstala jen náplast na ponížení a porážku uvnitř strany – úřad prezidenta. Vzdal se této funkce dobrovolně 10. prosince 1989, protože to v souladu s veřejným míněním žádalo Občanské fórum. Předtím však ještě jmenoval vládu národního porozumění, kde už měla faktickou převahu protikomunistická opozice. Vnímal to jako největší prohru ze všech svých vzestupů a pádů, či spíše jako zadostiučinění vůči svým nepřítelům ve straně: vidíte, kam jste to beze mne dopracovali...?

Poslední Husákův pád spolu se zrušením ústavního článku o vedoucí úloze KSČ patří k největším formálním úspěchům takřčené sametové revoluce. Ta mimo jiné musela řešit problém, kde bude jeho nástupcem – a to tehdy byla ještě otázka zdaleka ne tak jasná, jak se někdy jevila s odstupem času.

Cesta na Hrad (Zvolení Václava Havla)

I když se o tom mluvilo již dříve, oficiálně poprvé jednala o kandidatuře na úřad prezidenta nejautoritativnější skupina Občanského fóra v pátek před nedělí 10. prosince 1989, kdy slíbil odstoupit prezident Husák. Shodli se posléze, že budou kandidovat Václava Havla. Už tehdy někteří účastníci tohoto summitu (například Václav Malý, Jan Urban a další, kteří se sami později nechopili žádné z četných lukrativních veřejných funkcí) vyslovili námitky. Domnívali se, že Havel by si měl podržet svou nezávislost a zůstat jakýmsi arbitrem dalšího vývoje revoluce, nevázaným žádnými formálními povinnostmi a ohledy. Někteří odborníci, znalci ústavního práva (například Zdeněk Jičínský), soudili, že pro obnovení nejen demokratického, ale také skutečně ústavního systému by měl za dané situace být prezidentem především znalec ústavního práva. Také se bralo v úvahu, že v neoficiálních (asi nepříliš relevantních) výzkumech

veřejného mínění má nejvíce preferencí stále ještě nezapomenutý idol či symbol Pražského jara 1968, Alexander Dubček.

Havel dokonce tehdy, rozladěn situací v Občanském fóru, uvažoval o svém odchodu z jeho řad. Plénum odmítlo o této alternativě vůbec jednat a naopak potvrdilo Havlovu kandidaturu na prezidentský úřad. Nikoli vak jednomyslně. Z celého seskupení zvaného Občanské fórum rozhodovalo tehdy jen 37 osob. Z tohoto počtu 31 přítomných oficiální vyhlášení Havlovy kandidatury potvrdilo, 6 se zdrželo hlasování (Z. Jičínský, P. Kučera, R. Slánský, P. Pithart, P. Rychetský a M. Dymáček).

Jejich nesouhlas nebyl motivován osobně, nýbrž s ohledem na celkovou situaci, kdy absolutní většina veřejnosti Havla neznala, či spíše znala z pomlouvačných článků v komunistickém tisku jako „synáčka“ z buržoazní rodiny, která po Protektorátu kolaborovala s Němci...“. Havlovu kandidaturu považovali za hazard, který může sametovost revoluce znevážit. Ale když už rozhodnutí padlo, pak to všichni respektovali a Zdeněk Jičínský přispěl svými zkušenostmi významně k tomu, že Havlovo zvolení proběhlo bez problémů.

Po Husákově abdikaci, v neděli 10. prosince 1989, byla na posledním velkém shromáždění na Václavském náměstí oficiálně vyhlášena Havlova kandidatura.

Nadšený souhlas dvou tří set tisíc demonstrantů však ještě nezaručoval úspěch. V provincii Havlovo jméno sotva kdo znal, jeho vystoupení v televizi 25. listopadu bylo spíše rozpačité, než strhující či imponující široké veřejnosti.

Po oficiální nominaci na prezidentský úřad Václav Havel opouští Občanské fórum. Ještě předtím navrhne do své neoficiální funkce jako svého nástupce Petra Pitharta, a pak se uchýlí do ústraní, do ateliéru grafika Josky Skalníka. Je to téměř ilegality. Jen několik vyvolených zná jeho telefonní číslo – málokdo se k němu dostane, pokud on sám nechce. Klade základy k obnovení tradice nadstranického prezidenta. Možná poněkud předčasně.

Občanské fórum muselo především Havlovo jméno zpopularizovat v široké veřejnosti. A to se ještě počátkem prosince jevilo jako nablýsklý úkol. Několik aktivistů

Občanského fóra provedlo průzkum veřejného mínění, kdo by po Husákovi měl být prezidentem. Petr Oslzlý, údajně po odpovědi třiceti tisíc respondentů, předložil vedení Občanského fóra následující čísla: 86,3 % neví, 11 % Dubček, 8 % Komárek, 1,39 % Adamec, 1,01 % (303 respondenti) Havel, 1 % (302 osoby) Císař.

Anketa možná nebyla provedena zcela profesionálně. Není jisté, zda uvedená čísla jsou opravdu reprezentativní. Ale téměř současně provedli stejný výzkum ve svých řadách studenti (Suk 1/132), a výsledky jsou obdobné: 80 % nerozhodnuto nebo ví, 10 % Dubček, 7 % Komárek, 1 % Adamec, 1 % Havel, 1 % Císař.

Výzvu „Havel na Hrad“ se zdařilo vštípit do povědomí veřejnosti během několika dnů. Za tři dny a dvě noci se ocitla na pultech Havlova kniha, ačkoli normálně za normalizace se výrobní lhůta pro vydání knihy čítala na mnoho měsíců. Ze dne na den se objevily portréty Václava Havla, tištěná i psaná hesla „Havel na Hrad“ zaplavila ulice i výkladní skříně obchodů.

Ale zdaleka nebylo vyhráno. Komunistická strana vymyslela velice nebezpečný protitah: Skupina poslanců navrhla zákon, aby prezident nadále nebyl volen parlamentem, nýbrž lidovým hlasováním – obdobně jako je tomu například ve Spojených státech. Teoreticky to bylo nezpochybnitelné. V dané situaci se však musel především přijmout příslušný ústavní zákon. To by bylo volbu prezidenta oddálilo a mohlo to vést k prodloužení politické krize, z níž mohli a chtěli profitovat stoupcí starého režimu. Zároveň ze Slovenska byl na funkci prezidenta navržen Alexander Dubček. Ten stále pro velkou část občanů symbolizoval tehdy ještě nezdiskreditovaný obrodný proces roku 1968. Vedle toho Socialistický svaz mládeže, obdobně jako roku 1968, doporučil kandidaturu Čestmíra Císaře, který si už před rokem 1968 co ministr školství získal sympatie studentů.

V této situaci prokázalo Občanské fórum svou akceschopnost i politický realismus. Odrazilo návrh komunistů na volbu prezidenta lidovým hlasováním, přimělo Císaře i Dubčeka k veřejnému odvolání kandidatury a dokázalo vyvést osobu Václava Havla na piedestal národní modly.

Zbývalo však stále další úskalí. Občanské fórum sice prosadilo, že nový prezident bude volen v souladu s dosud platnou ústavou Federálním shromážděním, ale v něm seděli loutkové figurky zvolené roku 1986 v komunistických volbách – nevolbách. Byla to z hlediska stratégů „sametové“ revoluce hra vabank, riskantnější, než kterýkoli jiný z předešlých počinů. Bývalí komunisté, takřčené osmašedesátníci, věděli však, jak na to. Využili svých pozic ve vládě a prosadili přijetí ústavního zákona, podle níž se prezident volil v národním shromáždění nikoli tajnou volbou, nýbrž veřejnou aklamací. Dobře odhadli, že před zraky národa, v přímém televizním přenosu, se sotva najde v té množině přísluhovačů bývalého režimu dost statečných, kteří by hlasovali proti volbě Václava Havla. Ale riziko trvalo.

O tom, že brána na Hrad zdaleka nebyla od počátku otevřená dokořán, a že jí otevíralo více klíčníků, podal cenné svědectví Petr Pithart na setkání protagonistů sametové revoluce v divadle Kolowrat 10. a 11. prosince 1994: *„Havel už byl nominován na prezidenta. Všechny úvahy, kalkuly z hlediska ústavy, z hlediska techniky projednávání dané věci vypovídali, že prezident bude volen v poslední dekádě měsíce ledna. My jsme s tím byli srozuměni, ale věděli jsme v té chvíli, že to bude možná nejtěžší doba. Protože... celá země bude zmítána kampaní pro Havla a proti Havlovi coby milionářskému dítěti. Vždyť toho Havla, co bychom si povídali, nikdo neznal... Na tu kampaň nechtěl nikdo ani pomyslet, co to bude za hrůzu... Čalfa to vzal velice důkladně... Předložil Havlovi takový plán, v němž jako právník nebo spíše technik moci mu nastínil scénář, jak to lze udělat, aby k volbě nedošlo až v poslední dekádě ledna, nýbrž ještě v tomto roce. To se zdálo zprvu úplně nemožné, ale on Havlovi vysvětlil, že některé věci může projednat předsednictvo parlamentu ... a jak on tedy bude na jednotlivých poslancích pracovat, některé bude přesvědčovat, jiné zastrašovat, další bude tak možná trochu vydírat. Prostě mu (Havlovi) předložil neuvěřitelný plán, který měl ušetřit tuto zemi tří neděl kampaně, která nevypadala za začátku pro nás vůbec dobře... Techniku té moci uměl on (Čalfa)... Podle mého názoru nesmírně usnadnil přechod... v tom smyslu se zasloužil nikoli o stát, ale o usnadnění, urychlení procesu mocenské transformace.“*

Toto svědectví posouvá dosavadní tradiční či spíše naivní pohled na naši sametovou revoluci do jiného světla. (Prezidentu Havlovi jeho protivníci později vytýkali, že se pracovně a dokonce přátelsky stále stýká s bývalým komunistou. Mnohé

však nasvědčuje tomu, že Marián Čalfa se o idylu sametovosti velkého převratu zasloužil stejnou měrou jako Občanské fórum. Ostatně i později, jako premiér, pomohl svým ministrům – diletantům při zvládnání administrativní stránky jejich úřadu. A to vzdor tomu, že jako pragmatik asi nepředpokládal, že ho v novém režimu čeká velká politická kariéra.) V kauze prezidentské volby zaslouží zmínku i další svědectví, i když možná méně spolehlivě než Pithartovo: *„V. Havel neměl zdaleka vyhráno ani při volbě parlamentem. Znatelnou převahu v něm ještě měli poslanci za KSČ a strany Národní fronty. Zasedali poslanecké kluby, poslanci se přeli a dokonce hádali, Nejinak tomu bylo i v poslaneckém klubu komunistů... Když u poslanců začal převládat názor, že nebudou volit Václava Havla, vystoupil Vasil Mohorita a všem položil sugestivní otázku: ‚Soudruzi, to chcete mít zase půl milionu lidí na Václaváku nebo na Letné?‘ A potom ještě doplnil něco v tom smyslu, že při volbě prezidenta očekává i od komunistických poslanců podporu V. Havla. Tak se stal Václav Havel prezidentem.“* Nový první tajemník KSČ Mohorita prokázal při tom politický cit: Za dané vypjaté situace by hlasování proti Havlovi vyvolalo novou vlnu antikomunismu, již by jeho strana nepřežila.⁹

A tak komunistické Federální shromáždění zvolilo disidenta „antikomunistu“ Václava Havla prezidentem Československé socialistické republiky jednomyslně.

Atmosféru volby popisuje jeden z jeho přátel: *„Poslanci... Byli to třeba takové ty tetky z venkova... Vůbec nevěděli, co se to s nimi děje. A celý duch, který se vznášel před přední částí Vladislavského sálu svědčil o tom, že jsou to skutečné loutky nebo lidé politicky velmi neorientovaní a neznalí. Celou dobu jsem doufal, že alespoň jeden zachrání jejich čest a bude proti. Když jsem viděl, že se k tomu nikdo nemá, tak jsem sám zvedl ruku, jako že jsem proti, ale Pavel Landovský mi ji zase stáhl. ‚Nejsi poslanec!‘ řekl mi správně.“*¹⁰

Havlova volba prezidentem se stala národním svátkem. Zástupy Pražanů, venkovanů, ale i zahraničních turistů putovaly ze všech stran na Hrad, zaplnily nádvoří a Hradčanské náměstí. Všude vyhrávaly kapely. Neuvěřitelná scenerie, jak z barvotiskového televizního seriálu. Včetně civilního prvku: novému prezidentu vzal

⁹ Vacek Miroslav, Na rovinu, Periskop – Praha 1994, s. 175.

¹⁰ Hvizďala K. Výslechy revolucionářů z listopadu 1989, Praha, 1990, s. 44.

dvorní krejčí špatnou míru, a tak při slavnostní přehlídce čestné roty měl kalhoty pod kotníky. Rovněž krátký, ale důstojný byl prezidentův projev ke shromážděným davům: „*Slibuji, že tuto zemi dovedu k demokratickým volbám.*“

Disident na Hradě

Disident na Hradě – zlatá šerpa na sametovém šatu něžné revoluce. Kdo tehdy mohl zaznamenat, že nejen pro „staré struktury“ (což bylo Havlovo označení pro dobře placené úředníky a přísluhovače bývalého režimu), ale i pro část náhle zrozené ambiciózní politické garnitury je ten naivní vyznavač politické morálky vlastně protivníkem?

Rudé právo, tiskový orgán komunistické strany, otisklo prezidentům novoroční projev pod titulem jak za starých časů, kdy hovořival Antonín Zápotocký i Gustáv Husák a všichni dělničtí prezidenti: *Víc pracovat než mluvit*. Ve skutečnosti mluvil prezident Václav Havel o něčem jiném: *Milí spoluobčané... žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet... Všichni jsme si totiž na totalitní systém zvykli a přijali ho za nezměnitelný fakt, a tím ho vlastně udržovali. Jinými slovy: všichni jsme – byť pochopitelně každý v jiné míře – za chod totalitní mašinerie zodpovědní, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spolutvůrci... Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita. Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas... Nedopustíme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce...*

Jasnozřivost těchto slov, či spíše chmurné proroctví, které se naplnilo, je obdivuhodná v době, kdy ještě trvaly iluze nejen o sametové současnosti, ale i budoucnosti. To ještě mluvil Havel – nekompromisní disident. Havel – prezident své výzvě „nedopustíme“ nedostál.

Novoroční projev je možná klíčem k pochopení toho, proč novému prezidentu naslouchali pozorně i velmi otrlí politici v řadě světových parlamentů. Proč se od počátku roku 1990 stal idolem velké části národa. Proč se stal dlouho před listopadem 1989 a pak za „sametové revoluce“ respektovanou hlavou protikomunistické opozice.

A proč mohl, řečeno hodně nadsazeně, zvítězit nad komunisty, ale dříve či později musel být poražen kapitalisty.

V den svého zvolení prezidentem byl už Václav Havel národní modlou. Velice mnoho občanů stále vkládalo svůj osud do rukou významných osobností. Tou osobností v Československu býval a opět se stal prezident. Od počátku roku objížděl města, továrny, regiony. všude ho srdečně a nadšeně vítali – a všude žádali o nápravu situace shora. Na Moravě si přáli udělení větší samosprávy, jinde odstranění místních komunistických činovníků. v jedné velké pražské továrně si mu dokonce zaměstnanci stěžovali, že provozovny už léta nikdo nenechal vybělit. Jemně ironická prezidentova reakce „ale já teď zrovna nemám čas, abych vám to sem přišel vymalovat“, ilustruje situaci, mentalitu osvobozených občanů.

„Jedno se mi zdá jisté: i když to na někoho může působit v dnešní situaci směšně či donkichotsky, je mou povinností znovu a znovu zdůrazňovat mravní původ každé skutečné politiky, význam mravních hodnot ve všech sférách společenského života, včetně ekonomiky...“.¹¹

Václav Havel se stal arbitrem nečekané svobody. A zůstával jím, i když jeho první kroky v nejvyšší státní funkci nebyly právě šťastné. Domníval se, že může i na Hradě zůstat tím, čím byl v letech normalizace, osobností, která smí říkat to, co si myslí a dělat to, co považuje za správné, protože byl vždy připraven nést za své názory i činy osobní odpovědnost.

Většina občanů posuzovala shovívavě, když bývalý divadelník nechal pořídít nové uniformy pro hradní stráž, i když vypadaly trochu jako z operety. Prezident se však i ve významnějších situacích choval nejednou způsobem, který zdobil bývalého disidenta, ale pro hlavu státu nebyl vždy vhodný.

Ještě před svým zvolením pronesl politicky téměř sebevražedný výrok, že se Češi musí omluvit sudetským Němcům za jejich odsun v roce 1945. Jeho první cesta

¹¹ Havel V. Letní přemítání, 1991, s. 84

z Hradu pak vedla do Německa (do tehdejší NDR a SRN) a nikoli na Slovensko, jak by byl učinil každý prozíravý nově zvolený československý prezident.

Obligátní amnestii, již vždy uděluje nový prezident vězňům, pojal tak široce, že se na svobodě ocitli i tisíce neadaptabilních kriminálních živlů a společnost začala na úsvitu demokracie poznávat, že svoboda a humanita přináší nejen radost.

Na Hrad si přivedl řadu poradců a jejich přátel, jejichž nejen odborné, ale i morální kvality nebyly vždy na patřičné úrovni. „Havlův Hrad“ se stal – jak to charakterizoval jeden zahraniční komentátor – „Republikou kamarádů“. Ale měl jinou možnost? Vstoupil do prostředí urputně nepřátelského. Musel se proto obklopit lidmi, jimž mohl důvěřovat. Žel, zdaleka ne všichni zastali své nové funkce na žádoucí odborné i morální úrovni. Přitom, jak uvádí Petr Pithart, mnohé znal prezident jen krátkou dobu. I velmi blízký Havlův kolega Milan Uhde, když přišel poprvé na Hrad, byl zděšen „arogancí jeho spolupracovníků. Takto se ovšem chovali, jen když u toho Havel nebyl“. Tehdy se v kruzích zasvěcených zrodil pojem „Havlovina“, jako označení pro kompars prezidentových poradců, který si ve stínu jeho autority přisvojoval pravomoci, k nimž nebyl kvalifikován.

Jako disident či dramaturg se zachoval také, když 23. ledna 1990, ještě převahou komunistickému Federálnímu shromáždění, předložil zčistajasna návrh na změnu názvu státu a nový státní znak. Míno jiné tak rozehrál – jak se zde uvádí podrobněji na jiném místě – absurdní divadlo, jaké sám do té doby nevymyslel: pomlčkovou válku, začátek konce státu.¹²

:

V televizi označuje Karel Urbánek dokument Poučení z krizového vývoje, v němž Husák a další normalizátoři označili Pražské jaro za kontrarevoluci, za neplatné. Připouští, že KSČ ztratila důvěru národa a že požadavky OF a VPN na zastoupení ve vládě jsou odůvodněné. I když to mnozí okresní a krajští tajemníci nechápou. Zato Adamec prohlašuje v televizi: Opozice stupňuje své požadavky a mně nezbývá nic jiného, než podat demisi. Toto nečekané prohlášení by mohlo zvrátit veškerý vývoj.

¹² Měchýř Jan, Velký převrat či snad revoluce sametová. Praha, 1999, s. 98

Nový dopis OF a VPN Adamcovi obsahuje sedm jmen: Čarnogurský by měl být jedním z prvních místopředsedů, místopředsedou pro ekonomiku Dlouhý, pro legislativu Kusý, ministrem zahraničí Dienstbier, financí Klaus, práce a sociálních věcí Miller a pro národnosti Popelye. Vnitro at' klidně obsadí KSČ, ovšem pod podmínkou, že StB bude spadat pod místopředsedu Kusého. Rozšířený krizový štáb OF se shoduje na silné vládě s menšinou komunistů. Nakonec hlasuje o kandidátu na Hrad.

Ještě 12. prosince vyzývá v otevřeném dopise ze Švýcarska ekonomický reformátor Pražského jara Ota Šik Dubčeka, aby neusiloval o prezidentský stolec a podpořil Havla. I tento spor je vlastně zápasem o budoucí charakter republiky. Dubček jako věřící komunistu usiloval o rehabilitaci Pražského jara a dál neviděl. Potom v roce 1969 podepsal dokument proti demonstrantům. I když ho jeho soudruzi poslali do zapomnění, víc než půl druhého desetiletí mlčel. Takový člověk je pro většinu chartistů nepřijatelný. Adamec navrhuje Husákovi místo sebe dva kandidáty: Mariána Čalfu a Miroslava Pavla. Prezident dává pověření Čalfovi. Nejspíš tím chce uzavřít cestu na Hrad Dubčekovi. Dva Slováci nemohou současně zastávat čelné funkce. Občanské fórum se bouří. Na večerní tiskové konferenci oznamuje jeho mluvčí Dienstbier: Za nynější politickou krizi nese odpovědnost Adamec. Čalfa nemá důvěru Občanského fóra, které by tam raději vidělo Čarnogurského. Prezidentem musí být Čech a nestraník!

Pane Havle, přijal byste funkci prezidenta? – ptá se na tiskové konferenci jeden zahraniční novinář. Havel po krátkém odkašláním odpovídá: Ano přijal. I komunisté, jak ukazuje odpolední jednání Národní fronty, nakonec souhlasí s českým prezidentem bez politické příslušnosti. Vývoj tedy běží dál, než Gorbačov Adamcovi dovolil.

Prudký spád dostávají události v NDR. Honecker a další členové vedení komunistické strany SED sedí v domácím vězení. Odstupuje Honeckerův nástupce Egon Krenz. Bude se přehodnocovat rok 1953, kdy sovětské tanky převálcovaly lidové povstání.

Předsednictvo ÚV KSČ vylučuje 7. prosince z řad komunistů Jakeše, už dva týdny důchodce, a Štěpána – to jsou hlavní viníci krachu! Husák vyhlašuje amnestii pro všechny politické vězně.

V sobotu 9. prosince jedná designovaný premiér o nové vládě. Nejdřív se třemi politickými stranami. Potom se společnou delegací OF, VPN a studentů. Jediné jméno, které zástupci OF vetují, je Císař z Obrody: několikrát jednal za našimi zády.

Čalfa přinesl ke kulatému stolu v podstatě stejný návrh jako Adamec, snad jen s drobnými korekturami, uvedl Vondra. Po čtyřhodinové dost bouřlivé diskuzi však návrhy Fóra přijal Čalfa dokázal překročit druhý Rubikon, najít v sobě odvahu spolupracovat s nekomunisty, které do té doby neznal. Navíc prokázal schopnost, kterou všichni jeho kolegové, všichni komunisté, postrádali – rychle se rozhodnout. Proti našemu očekávání největší překážkou TOTO JE CITÁT ?

nebyl ani katolík Jan Čarnogurský, navržený na místopředsedu vlády, ani disident Jirka Dienstbier, ale naše podpora tehdejších členů KSČ Valtra Komárka a Vladimíra Dlouhého. Komunisté nemohli unést, aby členové jejich strany, s nimiž navíc neměli ty nejlepší vztahy, byli doporučeni někým jiným. A tehdy vzal Čalfa celou záležitost na sebe. Zažehnal tím možnou ústavní krizi. Od samého začátku jsme se pokoušeli obsazovat ty pozice, které se nám zdály dosažitelné, vzpomíná Jiří Dienstbier. Zkoušeli jsme to, aniž jsme věděli, jak to dopadne. Buď se prosadíme, nebo ne. Například já jsem v úterý zakládal ve spořitelně účet pro Lidové noviny a v sobotu jsem byl ministrem zahraničí.

Husák v televizi oznamuje, že odejde. Při tom si neodpustí zmínku, že pořád věří v socialismus. „Když byly chyby, byly to chyby lidí, a nikoliv základních myšlenek socialismu.“

Někteří noví ministři z disidentských řad obtížně hledají ve svém šatníku oblek, který by mohli ke svému jmenování obléknout. Jako příslušník dělnické třídy dával Dienstbier léta přednost tričkům a barevným košilím. Naštěstí mu jediný oblek, ve kterém chodíval po recepcích se západními politiky a diplomaty, pořád ještě sedí. Teď stačí, aby ho manželka vykartáčovala.

V neděli 10. prosince ve třináct hodin skládá vláda národního porozumění – jak ji vzletně nazvali novináři – slib do rukou prezidenta Husáka.

Předsedou se stává Marian Čalfa (KSČ), prvními místopředsedy Valtr Komárek (KSČ) a Jan Čarnogurský (nestraník), místopředsedou František Pitra (KSČ), místopředsedou a předsedou Státní komise pro vědecko – technický a investiční rozvoj František Reichel (Česká strana lidová – ČSL), místopředsedou a předsedou Státní plánovací komise Vladimír Dlouhý (KSČ), místopředsedou Josef Hromádka (nestraník), místopředsedou a ministrem zemědělství Oldřich Burský (Česká strana socialistická – ČSS), ministrem zahraničních věcí Jiří Dienstbier (nestraník), ministrem národní obrany Miroslav Vacek (KSČ), ministrem financí Václav Klaus (nestraník), ministrem práce sociálních věcí Petr Miller (nestraník), ministrem zahraničního obchodu Andrej Barčák (KSČ), ministrem dopravy a spojů František Podlena (KSČ), ministrem hutnictví, strojírenství a elektrotechniky Vladislav Vodrážka (KSČ), ministrem paliv a energetiky František Pinc (KSČ), ministryní – předsedkyní Výboru lidové kontroly Květoslava Kořínková (nestraník), ministrem pověřeným vedením Nejvyššího cenového úřadu Ladislav Dvořák (ČSS), ministry bez resortů Robert Martinko (nestraník) a Richard Sacher (ČSL). Dalším místopředsedou bude rovněž nový premiér slovenské vlády.

Všichni podepsali slib. Nastává uvolnění, úleva, že všechno dobře dopadlo. Husák mluví k nové vládě bez papíru, věcně a rozumně rozebírá situaci, dává několik obecných rad. Číšníci přinášejí šampaňské, všichni si přítukávají.

Odstupující prezident nabízí cigarety. Potom přichází k místopředsedovi vlády Čarnogurskému: „Nazdar, Janko. Co dělá otec?“ Ptá se na přítele, který byl vysokým funkcionářem za Slovenského státu. A nedávný vězeň říká svému někdejšímu nejvyššímu žalárníkovi, že otec se cítí zdrav a že u nich doma si žijí dobře. Taková setkání patří k paradoxům slovenské politické scény.

Po rozloučení s vládou podepisuje Gustáv Husák dopis Federálnímu shromáždění – podává demisi.

Novou slovenskou vládu ustavenou 12. prosince, řídí komunist Milan Čič. České vládě po reorganizaci i nadále předsedá František Pitra, teprve 6. února 1990 ho vystřídá Petr Pithart.

Výměna komunistů na nižších úrovních postupuje pomaleji.

4 Situace po Sametové revoluci

4.1 První dny po sametové revoluci

Některé události z prosince 1989

1. prosince

- Prezident republiky jmenoval novou federální vládu. Pod vedením Ladislava Adamce má celkem 20 členů, z toho 15 členů KSČ. OF i VPN tuto vládu odmítlo. Od půlnoci 4. 12. mohli občané ČSSR vycestovat do Rakouska, bez výjezdních doložek, celních prohlášení, devizových příslibů a víz. Toto se týkalo pouze Rakouska.

4. prosince

- Na Václavském náměstí v Praze se sešli desetitisíce lidí, aby demonstrovaly proti složení nové vlády. Kritizováno bylo především zastoupení ministrů za KSČ, které neodpovídalo současné situaci. Na závěr demonstrace zazpíval hymnu Karel Gott společně s Karlem Krylem.

- Štáb OF se přestěhoval z divadla Laterna magika do Špalíčku na Jungmannově náměstí.

- V televizi vystoupil poprvé veřejně od 17. 11. prezident Husák.

- V Moskvě prohlásili vedoucí představitelé pěti států Varšavské smlouvy, že vstup jejich vojsk do Československa v srpnu 1968 znamenal vměšování do vnitřních záležitostí Československého státu a musí být odsouzen.

5. prosince

- Podle prohlášení generálního tajemníka KSČ Urbánka již neplatí Poučení krizového vývoje.

6. prosince

- Ladislav Adamec jednal s OF o doplnění současné federální vlády.

7. prosince

- Dopoledne oznámil premiér Adamec prezidentu republiky demisi federální vlády. G. Husák pověřil sestavením nové vlády Mariána Čalfu, dosavadního ministra vlády bez portfeje, člena KSČ.

- Miloš Jakeš a Miroslav Štěpán byli vyloučeni z KSČ pro hrubé politické chyby.

8. prosince

- Prezident republiky vyhlásil amnestii, týkající se trestních činů podvracení republiky, poškozování zájmů státu světové socialistické soustavy, pobuřování a dalších podobných.

9. prosince

- Po jednání u kulatého stolu předal ve dvacet hodin třicet minut Marian Čalfa zástupcům rozhodujících politických sil složení nové federální vlády.

10. prosince

- Po jedné hodině odvolal prezident Husák dosavadní vládu a zároveň jmenoval novou vládu (Vláda národního porozumění) v čele s Mariánem Čalfou-

- Prezident Husák oznámil předsednictvu FS ČSSR svou abdikaci.

- Byla ukončena stávka divadel.

- V opuštěném lomu v Záluží u Plzně byly na ploše 100 m² páleny dokumenty StB a krajské správy Bezpečnosti.

- Během uplynulého víkendu navštívilo Rakousko 250 000 občanů.

11. prosince

- Sdružení Pacem in terris oznámilo kardinálu Tomáškovi ukončení své činnosti.

- Kandidáty na funkci prezidenta republiky byli postupně navrženi Čestmír Císař, Václav Havel a Alexandr Dubček.

- Na základě rozhodnutí federální vlády začalo odstraňování železné opony na našich hranicích s nesocialistickými státy – neboli ženině technických zátarasů.

- Socha prezidenta Masaryka byla téměř po padesáti letech vysekána ze zdi v jevičkovském pivovaru.

12. prosince

- Federální shromáždění odsoudilo intervenci do Československa v roce 1968.

14. prosince

- Po padesáti letech přijel na návštěvu Československa Tomáš Baťa. Všude byl vítán s nadšením.

15. prosince

- Na plenárním zasedání ONV Gotwaldov bylo rozhodnuto městu opět vrátit název Zlín.
- V budově SBČS na Václavském náměstí byl do provozu uvede první bankomat, umožňující výběr peněžních prostředků ze spořicího účtu.

21. prosince

- Předseda federální vlády s oběma místopředsedy zastavil činnost Správy vyšetřování StB a přijal opatření k rozpuštění jejich útvarů.
- Vláda ČSSR ukončila vyplácení osobních důchodů.
- Na probíhajícím mimořádném sjezdu KSČ byl přijat akční plán. Jeho součástí bylo rozhodnutí o rozpuštění Lidových milicí ke dni 21. 12. 1989. Generálním tajemníkem byl zvolen L. Adamec a prvním tajemníkem Vasil Mohorita.

23. prosince

- V nápravném zařízení v Banské Bystrici vznikly po nevyjasněné smrti jednoho odsouzených nepokoje, které se později rozšířily i do dalších nápravných zařízení. Cílem protestů bylo zlepšení životních podmínek odsouzených.

27. prosince

- Z Paříže přicestoval do Prahy po více než čtyřiceti letech vydavatel exilového týdeníku Svědectví Pavel Tigrid.

28. prosince

- Na devatenácté společné schůzi obou sněmoven FS by dočasně změněn volební zákon. Díky tomu mohli být sněmovnou zvoleni noví poslanci, kteří nahradili odstoupující.

- Na devatenácté společné schůzi obou sněmoven FS byl předsedou FS zvolen Alexander Dubček.

29. prosince

- Byl ve Vladislavském sále Pražského hradu po 41 letech zvolen prezidentem republiky nekomunista, reprezentující široký proud politických sil. Jednomyslně byl zvolen Václav Havel. Zvednutí ruky při hlasování znamenalo pro mnohé poslance doslova politický i osobní přemet.

- Bylo zveřejněno prohlášení celostátního koordinačního výborů studentů: *„Václav Havel je pro nás dostatečnou zárukou nezvratnosti vývoje v ČSSR. Zvolení jeho i pana Dubčeka do vysokých funkcí je vyvrcholením obrodného procesu, který jsme v listopadu začali. Vysoké školy přejdou na stávkovou pohotovost, zůstane zachována struktura stávkových výborů i jejich propojení. Nadále budou pracovat i jednotlivé komise, řešící konkrétní problémy, které stojí nejen před námi, ale i před celou společností...“¹³*

4.2 KSČ po roce 1989

Počátky KSČ

Založena 14. – 16. 5. 1921 v Praze, vstoupila do Komunistické internacionály (KI) a usilovala o uskutečnění socialistické revoluce v Československu podle sovětského vzoru. Základ členstva KSČ tvořili příslušníci marxistické levice, kteří se odštěpili od Československé sociální demokracie. Protože kongres KI v Moskvě rozhodl o sjednocení všech národních komunistických stran v jednom státě, byla 30. 10. – 2. 11. 1921 vytvořena jednotná KSČ.

¹³ http://www.totalita.cz/1989/1989_198912.pgp

Bolševizace KSČ

V roce 1929 se konal V. sjezd KSČ, na kterém zvítězila marxisticko – leninská linie uvnitř KSČ v čele s Klementem Gottwaldem, což znamenalo mnohem intenzivnější bolševizaci KSČ v přípravě socialistické revoluce.

1938 – 1945

9. 10. 1938 byla činnost KSČ úředně zastavena na Slovensku, 20. 10. 1938 v českých zemích a 27. 12. 1938 byla úředně rozpuštěna. Vedení odešlo do Moskvy, část podle pokynů moskevského centra působila v Londýně. Po rozpadu ČSR 1939 se KSČ na Slovensku organizačně osamostatnila a přeměnila v KSS, rovněž řízenou pokyny z moskevského vedení KSČ. To využívalo odboj a velmocenské postavení SSSR k dosažení rozhodujícího podílu na politické moci po válce.

1945 – 1948

Od jara 1945 byly KSČ i KSS (28. 9. 1948 opět sloučena s KSČ, ale fungovala nadále jako organizační územní jednotka na Slovensku) vládními stranami, v parlamentních volbách 26. 5. 1946 získala KSČ největší počet hlasů a Gottwald se stal ministerským předsedou. Podpora oklamaných voličů a mocenský vliv SSSR umožnila KSČ vystupňovat nátlakové akce a 25. 2. 1948 převzít politickou moc ve státě.

Totalitní způsob vládnutí

Po svém únorovém vítězství komunisté vybudovali totalitní politický systém, kterým byla veškerá moc soustředěna mezi nejvyšší funkcionáře KSČ, zbylou opozici zlikvidovali. Zákonodárné orgány, vládní instituce a nekomunistické politické strany se staly pouhými vykonavateli příkazů KSČ a zástěrkou diktatury.

Budování komunismu

Komunisté podle sovětského vzoru znárodnili průmyslové podniky a zahájili výstavbu těžkého průmyslu, násilně zlikvidovali soukromý sektor národního hospodářství, soukromá řemesla, maloobchod, živnosti a zkolektivizovali vesnice.

Rok 1968

Totalitní systém vybudovaný komunisty na principu diktatury proletariátu, prostoupil všechny oblasti života, pokusy o jeho reformu skončily vždy neúspěchem. Nejdůležitější z nich, takzvaný odborový proces Pražského jara 1968, byl na příkaz SSSR potlačen intervencí vojsk Varšavské smlouvy.

Normalizace

Zahájená v roce 1969 nástupem Gustáva Husáka podporovaného z Moskvy a za přítomnosti okupačních vojsk SSSR, posílila dogmatickou orientaci v duchu umírněnějšího stalinismu. Sovětská okupace byla komunisty prezentována jako bratrská a internacionální pomoc a obrodný proces jako kontrarevoluce. XIV. sjezd KSČ v roce 1971 již konstatoval odvrácení dosud nejvážnějšího ohrožení mocenských pozic komunistů.

4.3 Demokracie u moci

Velký převrat, nastartovaný 17. listopadu 1989 otevřel cestu ke svobodě, o jaké se jen snilo po únoru 1948, možná dokonce od září 1938. Rok osmašedesátý přinesl pouze pocit, nikoli svobodu skutečnou.

Jak tuto svobodu vnímala většina občanů? Jako prostor pro svobodné sdružování, pro svobodné vyjadřování, ba dokonce prosazování svých názorů? Anebo jako možnost nakupovat bez dlouhých front v obchodech jakékoli zboží, včetně

zahraničních luxusních komodit? Jako svobodu pro podnikání a právo být zaměstnaným?

Zcela přirozeně polistopadová svoboda zakrátko zevšedněla, asi i proto, že většině občanů spadla do klína bez vlastního přičinění. Pro některé, ba mnohé se tím otevřelo ani ne tak pole pro smysluplnou aktivitu, jako spíše dětské hřiště pro jejich hrátky. Je to zjevné i z názvu některých politických stran, a to nikoli jen těch evidentně kašparských.

Vstali noví bojovníci proti komunismu a jejich řady rostly úměrně tomu, jak bylo stále snazší kopnout do mrtvého psa bez obav, že ještě kousne a téměř všichni se vrhli na odhalování kriminálních zločinů komunistického systému a jeho představitelů. Pominuli, že hlavním zločinem socialismu sovětského typu bylo nejen potlačování demokracie, včetně justičních vražd, ale také nastolení naprosto nefunkčního hospodářského systému. Laciný populismus se vymstil za necelých deset let, kdy mylné představy a politické chyby nových staroliberálů a i starých neosocialistů vedly k iluzi značné části občanů, že řešení může nabídnout komunistická strana. A opět se na poplach před rostoucími sympatiemi ke komunistickému hnutí troubilo starými trumpetami, že je to hnutí zločinné, nedemokratické, totalitní. Strategie pravice, izolovat komunistickou stranu, vyřadit ji z politického života, byla chybná. Právě uznáním komunistické strany jako rovnoprávné složky politického života, jak to sliboval prezident Havel Michailu Gorbačovovi ještě v únoru 1990, by vyšlo najevo, že v komunistické straně, vzhledem k její ideologii a stanovám, nemohly vyrůst osobnosti, které by dokázaly nabídnout reálný program. Situace po listopadu se v mnohém podobá situaci po únoru 1948 – ovšem s převrácenými znaménky plus a minus. Po druhé světové válce naprostá většina občanů, včetně demokratů jako byl Ferdinand Peroutka, poznala či uznala, že kapitalismus je špatný systém. V listopadu 1989 (již dříve, ovšem) naprostá většina občanů, včetně mnoha komunistů, poznala či uznala, že socialismus je také špatný systém. Stejně jako jejich otcové a dědové se nadchla část mladší generace pro novou vizi.

Stejně jako po únoru, tak i po listopadu vtrhli do sdělovacích prostředků polovzdělaní fanatici. Kdysi zdůrazňovali sociální jistoty, právo na práci, bezplatné zdravotnictví a školství, aniž by si uvědomovali, co to znamená pro stát a státní pokladnu. Jejich potomci doporučovali jako ideál dobře fungující společnosti sociální

nejistotu. Mimo jiné hlásali, že právo na vzdělání a na zdraví si každý musí zaplatit – aniž by si uvědomovali, co to znamená pro většinu občanů a jejich peněženku, či přesněji řečeno pro vztah občanů k nové ideologii, k tomuto způsobu svobody.

Také v oblasti hospodářství byly koncepce budovatelů kapitalismu jen převrácenými idejemi budovatelů socialismu. Socialistický systém likvidoval veškeré soukromé vlastnictví, včetně i těch nejmenších sedláčků a živnostníků. A to bez ohledu na katastrofální, jak se posléze ukázalo, pro systém sebevražedné hospodářské a sociální důsledky. Cílem byla nikoli prosperita ekonomiky a blahobyt občanů, nýbrž likvidace buržoazie jako třídy. Čím se tento fanatismus liší od cíle, který si kladli budovatelé kapitalismu? Porovnejme to se záměrem, cílem jednoho z předních obnovitelů kapitalismu: „Nešlo nám o prosperitu privatizovaných podniků, nýbrž o podlomení socialismu.“ Fundamentalisty jedné víry nahradili derviši víry opačné.

V oblasti kultury, jejímž normotvůrcem byla a zůstala televize, byly seriály o majoru Zemanovi nahrazeny seriály typu Dallas, Dynastie a jinými škváry téže úrovně. Místo obludných kýčů, jakým kdysi byl „Pád Berlína“, se v kinech objevil „Ježíš Kristus“, řádově stejný paskvil.

Svoboda přinesla svět „Kde se žebrá“, řečeno titulkem jednoho starého filmu. Na ulicích se objevili žebráci, i když je k tomuto způsobu obživy nehnala skutečná nouze, spíše jim to umožnila svoboda. Ale jméno té skutečné žebroty znělo „sponzorování“. Na jakoukoli neziskovou aktivitu, uměleckou, nebo lidumilnou či jinou, bylo nutno získat almužnu od sponzorů. Klasickým příkladem je uvedení sponzora pro signál časomíry v televizi – bez sponzora by snad občan ani nevěděl, kolik je právě hodin.

Nový systém zcela změnil hodnotový systém. To, co v bývalém systému bylo zavrženíhodné až trestné, stalo se nejhodnotnějším vzorem: umění zbohatnout. Každý zisk, mimo to, co dostal zaměstnanec na výplatní pásce, byl v bývalém systému podezřelý, často důvodem k trestnímu šetření. Nový systém už záhy vyslal signál: nebude zkoumáno, jakým způsobem se kdo obohatil.

Jen zcela na okraji, protože v předešlém textu se to pomíjí: nechutnosti a zákeřnosti v boji o politickou moc, stejně tak jako rozkrádání státního majetku nejsou důsledkem sametové revoluce, je to běžné i ve státech demokratických i konsolidovaných. A byl-li ten velký převrat revolucí, pak se musí nutně podobat ztroskotání korábu.

Čtyřicet let existence socialismu byla doba dostatečně dlouhá k tomu, aby se potvrdila jeho neschopnost. Šest či sedm pokusů o jeho lepší fungování ztroskotalo. Po listopadu se proto zcela logicky nabízely dvě cesty, buď hledat třetí cestu mezi špatným socialismem a špatným kapitalismem, cestu však nikde nevyzkoušenou, neověřenou, anebo místo experimentu se vrátit k modelu kapitalismu. Slovně či teoreticky se prosadila varianta restituce kapitalismu. Jenomže kapitalistický systém se vyvíjel zhruba dvě století a změnil se za tu dobu k nepoznání. V Evropě ba i v severní Americe se stal postupně „kapitalismem s lidskou tvář“. Prognostici, obnovitelé kapitalismu v Československu věřili, že nejprospěšnější bude jeho nejčistší fáze z minulého století – sociálně bezohledná. To však už ani v Evropě ani v Československu nebylo myslitelné. A tak ve střetu učebnicových poznatků s realitou vznikla situace paradoxní. Nebyly zcela likvidovány pozůstatky socialismu (mnoho majetkových podstat zůstalo v rukou státu a management řady podniků v rukou bývalých komunistických kádru), ale pro obavu před sociálním neklidem a ze strachu o ztrátu popularity, neodvážili se ani pravicové strany nastolit opravdový kapitalismus, skutečné tržní hospodářství.

Ten náš velký převrat byl ve skutečnosti mnohem menší, než se nám zdá...

Epilogem sametové revoluce byl i rozpad společného státu. Nezpochybnitelné právo na rovnoprávné postavení Slovenska a Slováků v Československu prosazovali nikoli „Slováci“, nýbrž jen několik slovenských politiků, pro něž to byl výtah k moci. Někteří (Mečiar) žádali větší pravomoc slovenské vlády a zákonodárního orgánu (Slovenské národní rady), rovnoprávné postavení dvou států. Jiní (Čarnogurský) zdůrazňovali právo slovenského národa na mezinárodní uznání Slovenska a Slováků, jejich zviditelnění ve světě na stejné úrovni jako Češi, jako rovnoprávnost dvou národů. Jen několik nejvýznamnějších politiků (Slovenská národní strana) si přálo osamostatnění Slovenska, rozbití společného státu. K prosazení svých práv či nároků volili však všichni slovenští politici takovou formu nátlaku, která českou stranu

popuzovala. Čeští pravicoví politikové, stoupenci radikální ekonomické reformy, toho využili, protože Slovensko hospodářsky i sociálně komplikovalo jejich záměr na restituci kapitalismu bez přívlastků. A tak ačkoli si to nepřáli nejen Češi, ale ani většina Slováků, dovršilo několik politiků sametovou revoluci rozkotáním společného státu.

K hořkému konci spěla nejen sametovost a společný stát, ale i autorita prezidenta. Úcta, popularita, věhlas, jimž se těšil nejen doma, ale i ve světě je srovnatelná s osobnostmi, jakými byli svého času Masaryk, Churchill, de Gaulle a již jen několik málo dalších v tomto století. Svou snahou stát nad stranami a nepřiklonit se zřetelně k žádné z nich, zneprátelil si však všechny. Strpěl (nebral v potaz) nejen kritiku seriózní, ale i mentorování novopečených politiků. Tak promrhal svou hřivnu být skutečnou morální autoritou v celé společnosti, která ji pro svou politickou a morální nevyzrálou potřebu, z velké části očekávala...

V Československé socialistické republice podle ústavního zákona č. 143/1968 o československé federaci působily tři vlády: Federální vláda, vláda České socialistické republiky a vláda Slovenské socialistické republiky. Republikové vlády fungovaly až do dubna 1990 jen formálně. Proto je zde věnována pozornost především změnám ve vládě federální.

OF a federální vláda Ladislava Adamce

O nové federální vládě, či o její rekonstrukci, začala hovořit delegace Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí na svém druhé setkání se zástupci vlády a Národní fronty v čele s Ladislavem Adamcem 28. listopadu 1989, Tehdy poprvé Václav Havel předložil seznam požadavků OF a VPN, které zahrnovaly mj. rezignaci Adamcovy vlády a také abdikaci prezidenta Husáka nejpozději k 10. prosinci. Premiér Adamec byl však zároveň požádán o vytvoření vlády nové, čímž měla být zachována určitá kontinuita. Obě strany se dohodly, že tak učiní do 3. prosince 1989. Delegace OF a VPN dále požadovala od předsedy vlády, aby tato změněná vláda co nejrychleji vydala zásady svého programového prohlášení, z nichž mělo být jasně patrné, že je připravená vytvořit právní předpoklady pro zabezpečení svobodných voleb, svobody shromažďovací a spolčovací, svobody projevu a tisku. Také dala najevo, že pokud veřejnost nebude spokojená s tímto vládním programem a s jeho realizací, požádají OF

a VPN závěrem roku premiéra o demisi. Občanské fórum požadovalo změny ve vládě, nekladlo však tehdy žádná ultimáta pro její sestavení, ani nevzneslo žádný jmenovitý požadavek. Pouze doporučilo, aby složení vlády odráželo fakt, že KSČ ztratila svoji ústavně zakotvenou vedoucí roli ve společnosti a především důvěru společnosti. OF a VPN doporučovali také, aby nová vláda byla vládou odborníků. Strategií vládnoucí komunistické špičky však bylo udržet svoji nadvládu, byť s tím, že posune politické těžiště od „tvrdých“ komunistů k „realističtějším“. S tímto úmyslem ji Ladislav Adamec 3. prosince rekonstruoval.¹⁴

4.4 Občanské fórum

Občanské fórum – politické hnutí v českých zemích, bylo ustanoveno 19.11. 1989 v Praze jako široká platforma občanských aktivit. Tyto aktivity odmítaly komunistický režim a usilovaly o obnovu politického pluralismu, demokracie a právního státu. Jeho vrcholným orgánem byl republikový sněm OF. Na úrovni federace tvořilo OF koalici s VPN, v České republice pak s ČSL (Československá strana lidová) a KDS (Křesťansko – demokratická strana). Na podzim 1990 zaujalo pozici pravého středu, současně se uvnitř hnutí vyhranilo pravicové (pozdější ODS) a levicové křídlo (pozdější OH – Občanské hnutí). V říjnu 1990 byla zřízena funkce předsedy OF, do níž byl zvolen Václav Klaus. Hned po volbách v roce 1990 hnutí opustila Liberálně demokratická strana (LDS). Začátkem 1991 se OF i jeho poslanecké kluby rozpadly na samostatné politické subjekty: ODA, ODS, Občanské hnutí (OH) a další.

Programové zásady OF

Naše země se ocitla v hluboké sociální, ekonomické a politické krizi. Tato krize byla svědectvím neúčinnosti dosavadního politického a ekonomického systému. Byly vyřazeny téměř všechny mechanismy nezbytné pro to, aby společnost ochotně reagovala na měnící se vnitřní a vnější podmínky. Po dlouhá desetiletí se nerespektovala samozřejmá zásada: Kdo má pravomoc musí nést také zodpovědnost.

¹⁴ Měchýř Jan, Velký převrat či snad revoluce sametová, Praha 1999, s. 333

Všechny tři moci ve státě, moc zákonodárná, moc výkonná a moc soudní splynuly v rukou úzké vládnoucí skupiny, složené téměř výhradně ze členů KSČ. Tím byly rozvráceny základy právního státu.

Monopol KSČ na obsazování všech významných míst vytvářel nespravedlivý vazalský systém, který ochromoval celou společnost. Lidé byli odsouzeni k roli pouhých vykonavatelů příkazů. Byla jim upírána řada základních lidských, občanských a politických práv. Direktivní systém centrálního řízení národního hospodářství očividně selhal. Slíbená přestavba hospodářského mechanismu byla pomalá, nedůsledná a nebyla provázena nezbytnými politickými změnami. Tyto problémy nešlo vyřešit záměnou osob v mocenských pozicích, nebo odchodem několika politiků z veřejného života.¹⁵

Programové cíle OF

Právo: Československá republika musí být právním, demokratickým státem v duchu tradic československé státnosti a v duchu mezinárodně platných zásad, vyjádřených především ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. V tomto duchu musí být vypracována nová ústava, v níž budou zejména přesně upraveny vztahy mezi občanem a státem. Tuto ústavu ovšem může přijmout jedině nově zvolené ústavodárné shromáždění. Výkon občanských práv a svobod bude spolehlivě zajištěn rozvinutým systémem právních záruk. Nezávislé soudnictví musí zahrnout i ústavní a správní soudnictví.

Celý československý právní řád bude třeba postupně uvést v soulad s těmito principy a zajistit, aby zavazoval nejen občany, ale i orgány a funkcionáře státu. Trváme na tom, aby byly napraveny křivdy, ke kterým v minulosti došlo v důsledku politicky motivovaných perzekucí. Státu samozřejmě zůstane i nadále řada nezastupitelných funkcí. Bude zaručovat obecné, pro všechny stejné podmínky hospodaření a provádět makroekonomickou regulační politiku s cílem zvládnout inflaci, nárůst zahraniční zadluženost i hrozící nezaměstnanosti. Jedině stát může garantovat nezbytné minimum veřejných a sociálních služeb a ochrany životního prostředí.

¹⁵ <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/of/php>

Sociální spravedlnost: Rozhodující pro nás je, aby ve společnosti vznikly podmínky pro rozvoj a uplatnění schopnosti všech. Každému by měly být poskytnuty stejné podmínky a stejné šance.

Československo musí být sociálně spravedlivou zemí, v níž se lidem dostane pomoci ve stáří, v nemoci a ve svízelných životních situacích. Důležitým předpokladem takové společnosti je však prosperující národní hospodářství.

Ke vzniku pestré sítě sociálních služeb mohou přispět církve, obce, podniky a nejrůznější státní a dobrovolné organizace, Tím se rozšíří možnost pro uplatnění vzácného smyslu pro lidskou solidaritu, odpovědnost a lásku k bližnímu.

Politický systém: Požadujeme zásadní, důsledné a trvalé změny politického systému naší společnosti. Musíme nově vytvořit nebo obnovit demokratické instituce a mechanismy, které umožní skutečnou účast všech občanů na řízení věcí veřejných a zároveň se stanou účinnou zábranou proti zneužívání politické i ekonomické moci. Všechny existující i nové vznikající politické strany a další politická a společenská seskupení musí mít proto rovné podmínky účasti ve svobodných volbách do všech zastupitelských sborů. Předpokladem všech je, aby KSČ upustila od své ústavně zajištěné vedoucí role v naší společnosti a od monopolního ovládní sdělovacích prostředků. Nic jí nebrání v tom, aby to učinila již zítra. Československo bude při zachování principu federativního uspořádání státu rovnoprávným svazkem obou národů a všech národností.

Zahraniční politika: Usilujeme o to, aby naše země opět zaujala důstojné místo v Evropě i ve světě. Jsme součástí střední Evropy a chceme proto udržovat dobré vztahy se všemi sousedy. Počítáme se začleněním do evropské integrace. Ideji evropského domu chceme podřídit i naši politiku vůči partnerům ve Varšavské smlouvě a v RVHP. Respektujeme naše mezinárodně – právní závazky, a to při plném zachování státní svrchovanosti. Zároveň ale chceme přezkoumat ty dohody, které byly motivovány nepřiměřenými ambicemi vedoucích představitelů státu.

Národní hospodářství: Musíme opustit dosavadní způsob hospodaření. Bere chuť k práci a mrhá jejími výsledky, drancuje přírodní zdroje, ničí životní prostředí a zvětšuje celkové zaostávání Československa za světem. Jsme přesvědčeni, že tento způsob hospodaření nelze dílčími úpravami zlepšit. Chceme vytvořit rozvinutý, byrokratickými zásahy nedeformovaný trh. Jeho úspěšné fungování je podmíněno rozbitím monopolních pozic dnešních velkých podniků a vytvořením skutečné konkurence. Tak může vzniknout jedině na základě souběžné rovnoprávné existence různých typů vlastnictví a postupným otevíráním naší ekonomiky vůči světu.

Životní prostředí: Všichni musíme hledat cestu k obnovení harmonie mezi člověkem a jeho životním prostředím. Budeme usilovat o postupnou nápravu škod, které jsme v přírodě za poslední desítky let způsobili. Pokusíme se navrátit původní krásu naší krajiny a lidským sídlům, zabezpečit dokonalejší ochranu přírody a přírodních zdrojů. Zasadíme se o to, aby se v co nejkratší době podstatně zlepšily základní podmínky života člověka, aby byla zajištěna kvalitní pitná voda, čisté ovzduší a nezávadné potraviny. Budeme naléhat na zásadní zlepšení systému péče o životní prostředí, který bude zaměřen nejen na likvidaci dosavadních zdrojů znečišťování, ale především na prevenci dalších škod. Zároveň budeme muset změnit skladbu a zaměření národního hospodářství, a tím zejména snížit spotřebu energie a surovin. Jsme si vědomi že to bude spojeno s obětmi, které se dotknou každého z nás. To vše vyžaduje změnu hierarchie hodnot a životního stylu.

Kultura: Kultura nemůže být pouze věcí umělců, vědců a učitelů, ale způsobem života celé občanské společnosti. Musí se vymanit z pout jakékoliv ideologie a překonat umělé odloučení od kultury světové. Umění a literatura nesmějí být omezovány a musí jim být poskytnuty široké možnosti publikační a styk s veřejností. Vědu a vědeckou práci postavme na místo, které jí ve společnosti náleží. Vylučme jak jejich naivní a demagogické přeceňování, tak i ponižující postavení, které z nich činí služby vládnoucí strany. Demokratické školství nechť je organizováno na humanitních principech, bez státního monopolu na vzdělávání. Společnost si musí vážít učitelů všech druhů škol a musí jim dát prostor pro uplatnění osobnosti. Vysokým školám je třeba vrátit historická práva, která zajišťovala nezávislost a svobodu akademické půdy, a to jak pro vyučující, tak i pro studenty. Vzdělanost společnosti pokládáme za

nejcennější národní statek. Výchova a vzdělání musí vést k samostatnému myšlení a mravně odpovědnému jednání.¹⁶

4.5 Nové období po sametové revoluci

Skutečné jméno převratu odstartovaného v listopadu 1989 nezní „sametová revoluce“. To, co se v Československu stalo v listopadu 1989 bylo sametové, ale nebyla to skutečná revoluce. Ta revoluce opravdová se odehrála v hospodářství a nazývá se transformace.

Cíl a strategie transformace

Architekti transformace vycházeli z teorie, že nejlépe funguje hospodářský systém založený na soukromém vlastnictví. Zkušenosti a zážitky se socialistickým systémem potvrzovaly, že stát je ten nejšpatnější vlastník. Tuto poněkud zjednodušenou tezi ovšem umocňovalo to, že socialistický stát byl špatným státem.

Transformace československé ekonomiky se připravovala na základě naivních a povrchních představ, bez domyšlení či dokonce se záměrným opomíjením některých důsledků. Svědčí o tom i výroky jednoho z tak řečených otců privatizace, Tomáše Ježka: „Bylo by nepoctivé říci, že sny o privatizaci měly od počátku konkrétní podobu privatizačních technik nebo postupů. Zpočátku jsme stavěli na jedné všeobecné jistotě, že tady zavedeme tržní hospodářství, založení na soukromém vlastnictví, na sílící jistotě, že vyvést tuto zemi z marastu rovná se privatizovat, že nemůže být žádné jiné cesty á la perestrojka, á la maďarská reforma, á la jugoslávský model samostatnosti podniků. Přitom jsme neudělali nic jiného než to, že jsme aplikovali učebnicové poznatky...“.

Za klíčový problém sametové revoluce se označovala především přeměna státu totalitního ve stát založený na dodržování práva a kulturních vzorů chování v civilizované společnosti. Fakticky se transformace do značné míry redukovala na

¹⁶ <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/of.php>

problém privatizace, na převedení co možná největší části státního vlastnictví do rukou soukromých podnikatelů.

Privatizace byla jedním ze základních nosních sloupů transformace. Čtyřicet předcházejících let prokázalo, že špatně funguje systém založený na zdánlivě společenském vlastnictví, kdy formálně vše patřilo lidu, pracujícím, ale fakticky a konkrétně nic nepatřilo nikomu. Bylo proto evidentní, že třeba obnovit skutečné vlastnictví všech majetkových podstat. Projektanti privatizace však jednali neuváženě. Místo jiné zbavili stát řady výnosných rentabilních podniků, které mohly po určitou dobu přinášet státní pokladně zisk. Ze seznamu uvedeného v předešlé poznámce je zjevné, že státní rozpočet přišel ukvapenou privatizací o mnoho desítek (přibližně 120 miliard) ročně.

Problém nespočíval a nevznikl ze zpochybnění principu soukromého vlastnictví. V celém politickém spektru panovala obecná shoda, že je to nejosvědčenější motor prosperity, zdárného rozvoje ekonomiky. Jenomže celý projekt privatizace byl založen jen na obecných, teoretických a zastaralých představách o přednostech kapitalistického systému. Nevycházel z podrobné analýzy situace, nýbrž z ideologických předsudků či dokonce pověr.

Potvrzují to mimo jiné spisy a projevy otců privatizace Václava Klause, Tomáše Ježka a i jiných. Jako budovatelé socialismu po únoru 1948 si vytkli za cíl zlikvidovat jakoukoli formu soukromého podnikání, bez ohledu na hospodářské důsledky, tak budovatelé kapitalismu považovali za jediné řešení likvidaci jakéhokoli státního vlastnictví a byli ochotni ji předat do soukromých rukou komukoli a za jakoukoli cenu. Smyslem privatizace v Československu bylo zásadní zlomení ekonomické moci komunistického státu.

Restituce byla jedním z cílů velkého převratu vrátit původním vlastníkům to, co jim bylo ukradeno.

Restituční zákon mohly uplatnit fyzické i soukromé právnické osoby, pokud k odnětí vlastnického práva došlo podle vládního nařízení č. 15/1959 Sb. nebo zákona č. 71/1959 Sb., případně podle znárodnovacích dekretů některých odvětvových

ministerstev vydaných po roce 1955 a odvolávající se na znárodňování dekrety z roku 1948.

Při restituci oprávněnou osobou byl bývalý vlastník případně jeho přímí dědicové a dokonce, pokud již nežil, i jeho sourozenci a jejich potomci, tedy synovci případně neteře. Nárok na vydání věcí mohl být uplatněn, i když přechod vlastnického práva byl založen na kupní smlouvě, protože zákon č. 403/90 předpokládal že i v těchto případech tak bývalý vlastník učinil pod nátlakem. Zvláštním zákonem byl vrácen majetek i obcím, jako orgánům samosprávy.

Nárok na vrácení majetku však neměly právnické osoby (spolky, organizace, strany, církve).

Podle údajů Statistické ročenky ČR 97 restituce zahrnovala víc než 70 000 nájemních domů, více než 30 000 průmyslových objektů a živnostenských podniků, téměř polovinu státních lesů, zemědělské půdy a zemědělského majetku.

Restituci zemědělského majetku zakotvil tzv. zákon o půdě č. 229/1991 Sb. ze dne 21. května 1991.¹⁷

¹⁷ Zdeněk Kárník, Měchýř Jan, *K novověkým sociálním dějinám českých zemí*, Praha 2001, s. 133

Závěr

Sametová revoluce ukončila neomezenou vládu jedné strany v bývalém Československu. Ukončila ji velice humánním způsobem, bez vyřizování si účtů s bývalým protivníkem, dá se říci téměř sametově. K tomuto politickému převratu bez velice vážných následků by v žádném případě nemohlo dojít, kdyby nedošlo k uvolnění režimu v bývalém Sovětském svazu. Víme velice dobře jak dopadly veškeré pokusy o vymanění se ze sféry komunistického bloku, který byl velice pečlivě udržován právě bývalým Sovětským svazem. V 50. letech v Maďarsku, v roce 1968 v Československu dopadly tyto pokusy velice tragicky. Sovětský svaz proti odpůrcům neváhal použít i ty nejtěžší zbraně, bez ohledu na počet usmrcených lidí. S touto mocnou silou nebylo radno si zahrávat a proto ani ti největší optimisté nedokázali předpovědět takto hektický průběh oněch událostí. Zastánci „tvrdé linie“ v řadách komunistů zpočátku nechtěli tento fakt přijmout jako relevantní skutečnost, ba naopak chtěli své nomenklaturní posty uhájit za každou cenu, i za cenu ztrát životů vlastních občanů.

Příběh v bývalých zemích komunistického bloku byl velice podobný. Vysocí vládní činitelé v těchto zemích stále věřili, že není možné, aby je jejich zastánce Sovětský svaz nechal napospas dění v jejich vlastní zemi. Ti nejradikálnější byli připraveni využít všech mocenských prostředků k potlačení demokratického vývoje, ti uváženější si již uvědomovali, že nastal skutečný konec jejich velice dlouhé samovlády a že ani ta nejbrutálnější opatření by jim nezajistila pokračování v jejich setrvání u moci. Naštěstí těchto racionálně uvažujících představitelů vyššího vedení KSČ byla většina, proto nedošlo k žádnému krveprolití a ke zbytečným ztrátám na životech občanů.

Došlo k politické směně, byl nastolen nový ústavní pořádek, demokracie a vše co k ní patří. Nastaly ovšem i nové problémy. S přechodem od plánovaného socialistického hospodářství k tržní ekonomice, ke kapitalismu, se všichni občané nedokázali dost dobře vypořádat, a proto původní euforii mnohdy vystřídala frustrace. Nový fenomén – ztráta zaměstnání, což dříve nebylo možné, mnohé lidi velice deprimoval. Nedokázali se s tímto sami vypořádat, stále očekávali spásnou pomoc od

někoho, kdo vlastně již neexistoval. Trvalo určitou dobu než nový systém se zkonsolidoval a z negativ pro občana začala pomalu převládat určitá pozitivita. Společnost se ovšem začala výrazněji polarizovat na občany velice bohaté, na střední vrstvu, ale i na občany chudé. Dlouhou dobu jsme nebyli ochotni přijmout fakt, že rozdíl mezi schopným a méně schopným člověkem vyvolá rozdíl životní úrovně mnohem větší než tomu bylo dříve. Bylo nutné docenit úlohu vzdělání člověka, jeho flexibilitu, schopnost dokázat si o svém životě rozhodnout sám. Mnozí lidé se s tímto aspektem dokázali vypořádat, někteří hůře a jiní vůbec ne. Tato třetí skupina tvoří hlavní základnu nově vzniklé KSČM (Komunistické strany Čech a Moravy), a není jich málo. Při volebních preferencích si bývalá KSČ nyní KSČM udržuje permanentně kolem 11 – 12 % hlasů. Musíme rovněž vzít na zřetel že toto procento představuje pouze ty, kdo se otevřeně hlásí k podpoře této strany. Je jen těžko odhadnutelné, kolik má tato strana sympatizantů a skrytých zastánců, kteří by v případě volebního vítězství této strany okamžitě přešli na její stranu. Musíme si neustále uvědomovat, že demokracie a vše co s ní souvisí je velice křehká věc. Dává všem stejné šance, bohužel mnohdy i demagogům, různým extrémistům, kteří dokáží demokracii velice obratně zneužívat pro své politické ambice.

S odstupem 20. let od sametové revoluce můžeme konstatovat, že naše země si prošla určitým vývojem ne vždy zcela optimálním, s různými excesy, ale přesto vývojem směrem dopředu. V porovnání s některými bývalými zeměmi východního bloku jsme nyní mezi těmi rychleji se rozvíjejícími, i když musíme podotknout, mohlo by to být ještě lepší. Bohužel nikdo zatím nedokáže definovat dopady současného světového dění – světové ekonomické krize, na náš další život, na změny ekonomické, politické a mezilidské, které tato doba může přinést.

Literární zdroje

1. HAVEL, V., *Letní přemítání*, 1 vyd., Praha Odeon 1991, 118 s., ISBN 80-207-0330-6
2. HVÍŽDALA, *Výslech revolucionářů*, Praha Primus 2000, 257 s., ISBN 80-85-625-12-1
3. KÁRNÍK, Z, MĚCHÝŘ, J.: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí*. 1.vyd., Praha Karolinum 2001, 182 s., ISBN 80-246-0198-2
4. LIBERTA, Vladimír: *Otec totalitarismu*. OPTYS s. r. o., 4. publikace. 1992
5. MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat či snad revoluce sametová?*. 1. vyd., Praha-Peogetto 1999, 359 s., ISBN 80-86366-00-6
6. PACNER Karel, *Osudové okamžiky Československa*. 1. vyd., Praha Themis 1997, 719 s., ISBN 80-85-821-46
7. Připravené redakcí Iniciál: *Sametová čítanka 1989*. 1. vyd., Praha-Melantrich 1990, 64 s., ISBN 80-7023-052-5
8. RAVIK, Slavomír: *Kronika polistopadového vývoje*. 1. vyd., Praha 2006, 608 s., ISBN 80-7309-397-9
9. SOROS, George: *Směnka na demokracii*. Přel. Petříček, M., Chvatík, I. 1. vyd. Praha: Prostor, 1991. 282 s., ISBN 80-85190-11-7
10. VACEK, M: *Na rovinu*. 1 vyd., Praha Periskop 1994, 213 s., ISBN – 80-901746-0-4
11. Všeobecná *encyklopedie v osmi svazcích*. 1. vyd.,DIDEROT 1999. ISBN 80-902555-2-3

Elektronické zdroje

1. <http://samotar.vzpomina.cz/1537-17-listopad-1939-co-se-stalo.html>

2. Diskusní pořad České televize – Historie.cz

3. http://www.totalita.cz/1989/1989_198912.pgp

Seznam zkratek

ČSAV – Československá akademie věd
ČSFR – Československá federální republika
ČSL – Československá strana lidová
ČSS – Československá strana socialistická
ČSLA – Československá lidová armáda
ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika
FS – Federální shromáždění
KDS – Křesťansko-demokratická strana
KGB – Výbor státní bezpečnosti v SSSR
KI – Komunistická internacionála
KSČ – Komunistická strana Československa
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
LDS – Liberálně demokratická strana
NDR – Německá demokratická republika
ODA – Občansko – demokratická aliance
ODS – Občanská demokratická strana
OF – Občanské fórum
OH – Občanské hnutí
ROH – Revoluční odborové hnutí
RRVHP – Rada vzájemné hospodářské společnosti
SED – Jednotná socialistická strana Německa
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SRN – Spolková republika Německo
SS – Ochrany oddíl, Hitlerova osobní stráž
SSM – Svaz socialistické mládeže
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
USA – Spojené státy americké

ÚR SSM – Ústřední rada Svazu socialistické mládeže

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

VB – Veřejná bezpečnost

VPN – Veřejnost proti násilí

Abstrakt

ČÁSENSKÁ, I. *Sametová revoluce a její příčiny a důsledky : bakalářská práce.* České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2009. 67 s. Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Rudolf Kučera

Klíčová slova: Sametová revoluce, komunistický režim, Občanské fórum, Československá socialistická republika

Má práce je zaměřena na významné období Československého státu, tzv. Sametovou revoluci. Práce není zaměřena pouze na tuto významnou událost, je zaměřena na události předcházející Sametové revoluci. Zmiňuji rok 1968 kdy byl v naší zemi potlačen pokus o demokracii vojsky Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem, nastolením doby normalizace pod vedením Gustáva Husáka, kdy odpůrci režimu byli zavíráni do vězení, nebo donuceni opustit republiku. Řízená a plánovitá ekonomika narazila na své meze v motivaci lidí a míra omezování osobních a občanských svobod dosáhla stupně, který většině společnosti vadil. Dále zmiňuji listopadovou demonstraci studentů v roce 1989, potlačení této demonstrace za lidská práva příslušníky SNB, což zvedlo hladinu odporu celého národa vůči tehdejšímu komunistickému vedení, ve kterém byl např. Husák, Bilak, Štěpán a mnozí další členové KSČ. A dále nastoupení nově formované opozice pod hlavičkou Občanského fóra, která trvala na vypsání nových voleb, kdy do čela vstoupil Václav Havel a politika se začala vyvíjet zcela novým směrem.

Abstract

ČÁSENSKÁ, I. *Velvet revolution and her causes and consequences : bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2009. 67 p. Supervisor: doc. PhDr. Rudolf Kučera

Key words: Velvet revolution, communistic mode, Civil forum, Czech and Slovakia socialistic republik

My theses focus on a remarkable period of Czechoslovakia, so-called Velvet Revolution. The theses focuses not only on this important occasion, it focuses also on the events which happened before Velvet Revolution. I am mentioning year 1968 when there was a suppression of democratic streams by allies of Warsaw Agreement led by Soviet Union and the normalization period led by Gustáv Husák when regime opponents were put in prisons or were forced to leave the country. Controlled and planned economy has reached its limits regarding people's motivation. Also the level of human freedom's limitation has reached a point which was bothering majority of the population. I am also mentioning a students' demonstration in November 1989 which was hold back by state police. This has caused big aversion of the whole nation against the communist government and its members Mr. Husák, Mr. Bilak, Mr. Štěpán and many other communist party members. New opposition has been established led by so-called "Občanské fórum" movement which was replaced after new elections under leadership of Václav Havel. After that the policy started to develop a new way.